

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia poniedziałek, 10 lipca 2017 r.

Poz. 2593

UCHWAŁA NR XXVII/239/17 RADY GMINY PSZCZÓŁKI

z dnia 13 czerwca 2017 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 446 z późn.zm.), w związku z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 z późn.zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego, w Biuletynie Informacji Publicznej oraz na gminnych tablicach ogłoszeń.

Przewodnicząca Rady Gminy

Halina Ostrowska

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI na lata 2017-2020

Celem strategicznym dla Gminy Pszczółki jest zachowanie dziedzictwa kulturowego, służące rozwojowi społeczno-gospodarczemu i pogłębianiu tożsamości jej mieszkańców

Na zlecenie Wójta Gminy Pszczółki
opracowała dr Danuta Dettlaff, historyk sztuki

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Spis zawartości opracowania:

1.	Wstęp	4
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	7
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	7
4.1.1.	Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z uzupełnieniem na lata 2004-2020	7
4.1.2.	Strategia Rozwoju Kraju 2020	8
4.1.3.	Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	9
4.1.4.	Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami	9
4.1.5.	Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo Kulturowe”	11
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	12
4.2.1.	Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020	12
4.2.2.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020	13
4.2.3.	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	14
4.2.4.	Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2016-19	16
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami programowymi gminy	17
5.1.1.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	17
5.1.2.	Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego	18
5.1.3.	Strategia Rozwoju Gminy Pszczółki	21
5.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa kulturowego gminy	22

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

5.2.1.	Charakterystyka Gminy Pszczółki	23
5.2.2.	Zarys historii Gminy Pszczółki	24
5.2.3.	Krajobraz kulturowy	27
5.2.4.	Zabytki archeologiczne	29
5.2.5.	Zabytki nieruchome	34
5.2.6.	Zabytki ruchome	39
5.2.7.	Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	40
5.2.8.	Dziedzictwo niematerialne	40
5.3.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Pszczółki	41
5.4.	Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków w Gminie Pszczółki	43
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń	46
7.	Założenia programowe Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	48
7.1.	Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	49
7.2.	Kierunki działań oraz zadania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	49
8.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	52
8.1.	Instrumenty prawne	52
8.2.	Instrumenty koordynacji	52
8.3.	Instrumenty finansowe	53
8.4.	Instrumenty społeczne	53
8.5.	Instrumenty kontrolne	53
9.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	54
10.	Finansowanie ochrony, opieki i promocji dziedzictwa kulturowego	54
10.1.	Publiczne źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	55
10.2.	Pomocowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	56
10.3.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	56
CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU		
	Gmina Pszczółki, mapa 1:50 000	58
	Dokumentacja fotograficzna zabytków w Gminie Pszczółki	59-72

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

1. Wstęp

Przedmiotem **Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020** jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Pszczółki. Program ma na celu określenie priorytetów, zadań i kierunków działań na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Sporządzony został na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, z późn.zm.), zgodnie z wytycznymi opracowanymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (*Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, w: *Poradnik prawny konserwatora zabytków*, „Kurier konserwatorski” 2009).

Gminny program opieki nad zabytkami został sporządzony przez Wójta Gminy Pszczółki, a po uzyskaniu opinii Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjęty przez Radę Gminy Pszczółki (publikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego). Sporządzony na okres 4 lat, a co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, ale stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach. Gminny program opieki nad zabytkami - poprzez określenie zasad współpracy właścicieli zabytków z administracją samorządową - ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe Gminy Pszczółki.

Wskazane w programie działania kierunkowane są na poprawę stanu zabytków poprzez ich rewaloryzację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami poprzez działania edukacyjne i promocyjne ma kształtować w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Troska o zachowanie szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację tzw. Małej Ojczyzny, rozwija i umacnia postawy prospołeczne.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 jest kompleksowym programem z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Pszczółki, zakłada partnerstwo publiczno-prywatne w realizacji celów oraz współdziałanie wszystkich instytucji samorządowych i agend Gminy Pszczółki; może być aktualizowany na podstawie wniosków z ewaluacji wewnętrznej.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną dla opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014r. poz. 1446, z 2015r. poz. 397, 774, z 2016 r. poz. 1330), która zobowiązuje samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne do sporządzania na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W art. 87 ust. 2 ustawy określone zostały cele programu opieki nad zabytkami, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki znajdujące się na terenie państwa polskiego zostały objęte ochroną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. W Rozdziale II WOLNOŚCI, PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁOWIEKA I OBYWATELA **art. 86 ustawy zasadniczej Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946) stanowi: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.”

Obowiązek opieki nad zabytkami został włączony do szerokiego spektrum pojęcia środowiska, a szczegółowe regulacje ustawowe określają zarówno zakres obowiązku dbałości, jak i zasady odpowiedzialności za zaniedbanie tego obowiązku.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Podstawowym aktem prawnym realizującym delegację konstytucyjną w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, z 2016 r. poz. 1330). Ustawa określa materię merytoryczną środowiska w zakresie pojęcia zabytku, reguluje zakres obowiązków państwa, samorządów terytorialnych, właścicieli oraz reguluje zasady postępowania z zabytkami.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami zostały ustawowo włączone do katalogu zadań samorządów terytorialnych. **Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz. U. 2016r. poz. 446) stanowi, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują sprawy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Szczegółowe uregulowania prawne dotyczące opieki nad zabytkami zawarte zostały także w obowiązujących ustawach:

- **ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz.U.2015 r. poz.199, poz. 199, 443, 774, 1265, 1434, 1713, 1777, 1830.);
- **ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. –Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1409, z 2014 r. poz. 40, 768, 822, 1133, 1200, z 2015 r. poz. 151, 200, 443, 528, 774, 1165, 1265, 1549, 1642, 1777.);
- **ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. -Prawo Ochrony Środowiska** (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 1232, 1238, z 2014 r. poz. 40, 47, 457, 822, 1101, 1146, 1322, 1662, z 2015 r. poz. 122, 151, 277, 478, 774, 881, 933, 1045, 1223, 1434, 1593, 1688);
- **ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1651);
- **ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r.o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 782, 985, 1039, 1180, 1265, 1322);
- **ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. z 2012 r. poz. 406, z 2014 r. poz. 423, z 2015 r. poz. 337, 1505);
- **ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r.o działalności pożytku publicznego i wolontariacie**(t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118, 1138, 1146, z 2015 r. poz. 1255, 1333, 1339);
- **ustawa z dnia 21 listopada 1996 r.o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 987, z 2015 r. poz. 1505);
- **ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r.o bibliotekach** (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642, poz. 908, z 2013 r. poz. 829);
- **ustawa z dnia 14 lipca 1983 r.o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698, Nr 171, poz. 1016, z 2014 r. poz. 822, z 2015 r. poz. 566, 978).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 jest zgodny z celami, priorytetami i działaniami na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego przyjętymi w państwowych dokumentach strategicznych.

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z uzupełnieniem na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r. przez Ministerstwo Kultury dokumentem Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, jest podstawowym aktem rządowym, w którym sformułowano zasady polityki kulturalnej państwa w aktualnych warunkach społeczno-gospodarczych.

W Narodowej Strategii Rozwoju Kultury (NSRK) określono misję państwa: „**zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przynoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji rozwój regionów**”. Oceniając kulturę jako ważny czynnik rozwoju regionów, wyznaczono następujące priorytety:

- 1) wzrost efektywności zarządzania kulturą;
- 2) wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- 3) wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr usług kultury;
- 4) poprawa warunków działalności artystycznej;
- 5) efektywna promocja twórczości;
- 6) zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- 7) zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest **Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”**. Podstawowym celem tego programu jest poprawa stanu zachowania zabytków i ich kompleksowa rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieranie rozwoju muzealnych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

pracownicy konserwatorskich i nowych technik konserwacji zabytków ruchomych. W programie określone zostały dwa komplementarne priorytety:

- 1) rewitalizacja zabytków nieruchomych i ruchomych;
- 2) rozwój kolekcji muzealnych.

4.1.2. Strategia Rozwoju Kraju 2020

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju: Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK) jest dokumentem strategicznym określającym wizję i kierunki rozwoju kraju w perspektywie długookresowej do 2030 roku. Wraz z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, stanowi ramę nowego porządku strategicznego w perspektywie czasowej do 2030 r., którego celem jest poprawa jakości życia Polaków. Trzecia fala nowoczesności oznacza umiejętność łączenia modernizacji, innowacji, impetu cyfrowego z poprawą jakości życia i skokiem cywilizacyjnym. DSRK określa najważniejsze wyzwania związane z polityką makroekonomiczną, w tym konieczność dokonania realokacji wydatków publicznych na rzecz wydatków rozwojowych. Osiągnięcie strategicznego celu kluczowego nastąpi dzięki filarom zadaniowym: innowacyjności (modernizacji), terytorialnie zrównoważonego rozwoju (dyfuzji), efektywności. Uzupełnieniem jest Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju do 2020.

Strategia Rozwoju Kraju 2020. *Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*, została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. (M.P. 2012 poz.882), jako podstawowy dokument strategii rozwojowej w średnim horyzoncie czasowym. Dokument opisuje zadania państwa, których realizacja jest niezbędna, by wzmocnić procesy rozwojowe i wyznacza trzy obszary strategiczne, na których koncentrować się będzie realizacja polityki państwowej:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii Rozwoju Kraju 2020 uwzględniono zapisy związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, nakładające obowiązek sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Ważnym zagadnieniem uwzględnionym w Strategii jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie ich właściwego przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego zostały wpisane w obszar wspierania rozwoju infrastruktury społecznej, w tym infrastruktury kulturalnej, jako ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.1.3. Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 (KZPK 2030) przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. (M.P. z 2012 r. poz. 252) jest podstawowym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego Polski w średnioterminowym horyzoncie czasowym. Wizja zapisana w dokumencie określa, że: „Cechą Polski w 2030 roku jest spójność społeczno-gospodarcza i terytorialna. Silne regiony, których rozwój oparty jest na endogenicznym potencjale i przewagach konkurencyjnych, kreują ogólnokrajowe impulsy rozwojowe, przyczyniając się do osiągnięcia celów ogólnych polityki regionalnej i przestrzennej.” Celem strategicznym polityki państwowej jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

Koncepcja (KZPK 2030) kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ to ład przestrzenny w znaczącym stopniu decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

W zakresie ochrony zabytków, jako cele polityki przestrzennej wskazano:

- 1) ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- 2) wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- 3) wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- 4) wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych i kolejowych, opuszczonych wsi itp. poprzez przyjęcie regulacji zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1.4. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów (M.P. z 2014 r. poz. 733) jest narzędziem realizacji polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym, umożliwia koordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na ochronie zabytków, tj.: organów konserwatorskich, instytucji kultury i osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami. **Celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków oraz poprawa stanu zabytków w Polsce.**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich (dotyczących konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników):

- 1) *primum non nocere* (z łac.- po pierwsze nie szkodzić);
- 2) maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) minimalnej niezbędnej ingerencji, usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działaniszcząco;
- 4) czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 5) odwracalności metod i materiałów;
- 6) wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie zapisano: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem, nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. [...] Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W zakresie działań operacyjnych program umożliwia:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce:
 - porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych;
 - przygotowanie ratyfikacji „Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego”;
 - wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych;
 - wzmocnienie ochrony krajobrazu kulturowego;
 - opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
 - przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
 - realizacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.
- 2) Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków (chodzi o osiągnięcie większego efektu niż wynika to z sumy podjętych działań):
 - zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
 - wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie;
 - podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
 - merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
- 3) Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”, Faro 2005;
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego, jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

Wdrażanie programu zakłada ścisłą współpracę Generalnego Konserwatora Zabytków (działającego w imieniu ministra kultury i dziedzictwa narodowego), wojewódzkich konserwatorów zabytków, urzędu obsługującego ministra kultury i dziedzictwa narodowego, urzędów wojewódzkich oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowego Muzeum Morskiego – instytucji wdrażających program.

W ciągu czterech lat (2014-2017) na realizację programu zaplanowano 26 668 205 zł, w tym 26 037 205 zł z budżetu państwa, 6 000 zł z budżetu samorządu terytorialnego i 625 000 zł z innych źródeł.

4.1.5. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo Kulturowe”

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego to coroczny mechanizm będący finansowym narzędziem realizacji strategii państwowej, dzięki któremu udzielane są dotacje środków w dyspozycji resortu kultury. Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej w zakresie wybranych priorytetów. Priorytet finansowany jest ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 399).

Program „Dziedzictwo kulturowe” realizuje następujące priorytety:

1. **OCHRONA ZABYTKÓW.** Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. **WSPIERANIE DZIAŁAŃ MUZEALNYCH.** Celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych.

3. **KULTURA LUDOWA I TRADYCYJNA.** Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk zakresu szeroko pojętej kultury ludowej.

4. **OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ.** Celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat.

5. **OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH.** Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

6. OCHRONA I CYFRYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

7. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ. Celem priorytetu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Obowiązujące w Programie „Dziedzictwo kulturowe” regulaminy i formularze w kolejnych perspektywach czasowych określa minister resortu kultury. Aktualne dokumenty zostały ustalone zarządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2015 r. w sprawie wytycznych do programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na rok 2016.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 jest zgodny z celami, priorytetami i działaniami przyjętymi w dokumentach strategicznych województwa pomorskiego (województwo pomorskie nie ma aktualnego programu opieki nad zabytkami) oraz jest zgodny z celami, priorytetami i działaniami przyjętymi w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2016-19.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020 przyjęta uchwałą nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 jest dokumentem określającym cele rozwojowe województwa w perspektywie czasowej roku 2020 zdefiniowane na bazie Podsumowania z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego za lata 2005-2010 (Uchwała nr 294/31/2011 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 22 marca 2011 r.) oraz Raportu o przedsięwzięciach rozwojowych w województwie pomorskim w latach 2005-2010.

Celna diagnoza stanu sformułowana w strategii w zakresie opieki nad zabytkami wskazuje na dziedzictwo kulturowe województwa, które stanowi duży i nie do końca wykorzystany potencjał regionu, jest zbieżna z diagnozą sformułowaną w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki. Pomorskie wyróżnia oryginalna wielokulturowość, stanowiąca mieszankę dziedzictwa polskiego, w tym kaszubskiego, hanzeatyckiego i innych. Jej materialnym odzwierciedleniem są liczne zabytki. Brakuje jednak spójnej i konsekwentnie realizowanej promocji wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Trwale miejsc w wartościach kulturowych regionu zajmuje kaszubska tradycja, intensywnie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

rozpowszechniane są kaszubskie wartości etniczne poprzez edukację regionalną oraz naukę języka kaszubskiego.

Wizja regionu określona została w dokumentach strategicznych następująco: **województwo pomorskie 2020 roku to znaczący partner w regionie Morza Bałtyckiego.** Województwo pomorskie to:

- region czystego środowiska; wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silnie i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania wielokulturowego dziedzictwa oraz tradycji morskich i solidarnościowych;

- region konkurencyjny: dysponujący dobrze zorganizowaną, efektywną i działającą w sposób przejrzysty administracją publiczną, ukierunkowaną na trwały rozwój społeczno-gospodarczy, z wykorzystaniem m.in. partnerstwa publiczno-prywatnego i publiczno-społecznego, włączony do międzynarodowej sieci przepływu informacji, wiedzy i kooperacji naukowej, gospodarczej i kulturalnej; stanowiący atrakcyjne miejsce dla inwestorów, turystów, studentów, naukowców, a także obecnych i potencjalnych mieszkańców;

- region spójny: umacniający – zgodnie z zasadą „jedność w różnorodności” – tożsamość budowaną na fundamencie poszanowania bogatej spuścizny historycznej oraz tradycji, dorobku i dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla i Żuław oraz innych części regionu, a także tradycji morskiej i solidarnościowej;

- region dostępny: dobrze powiązany z otoczeniem zewnętrznym poprzez zintegrowany i bezpieczny regionalny system transportowy wspierający mobilność ludzi, a także poprzez wydajny regionalny system teleinformatyczny zapewniający sprawny przepływ informacji i wiedzy; zapewniający wysoki standard życia, dobrą jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego, a także bezpieczeństwo powodziowe i energetyczne; oferujący wyrównany dostęp do wysokiego poziomu świadczeń i usług w sferach: edukacji, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa publicznego, pomocy społecznej, kultury, sportu i rekreacji.

Problematyka dziedzictwa kulturowego została uwzględniona w celu operacyjnym 1.3. Unikatowa oferta turystyczna i kulturalna, realizowanym przez wybór strategiczny tj. tworzenie produktów i pakietów turystycznych opartych o walory naturalne oraz zasoby dziedzictwa kulturowego. Samorząd województwa pomorskiego podjął zobowiązanie rozwoju regionalnych sieciowych produktów turystycznych obejmujących m.in. mariny, szlaki rowerowe i kajakowe, a także unikatowe dziedzictwo regionalne i ofertę kulturalną.

W celu operacyjnym 2.2. Wysoki poziom kapitału społecznego, jednym z kierunków działania będzie podnoszenie poziomu tożsamości regionalnej i lokalnej, integracja społeczności lokalnych oraz kompleksowa rewitalizacja i rozwój przestrzeni publicznych.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (RPO WP 2014-2020) jest narzędziem realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Zakres oraz zasady interwencji RPO WP 2014-2020 zdefiniowane są zapisami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

sześciu Regionalnych Programów Strategicznych, będących bezpośrednią odpowiedzią na wyzwania zdiagnozowane w SRWP 2020:

- **Pomorski Port Kreatywności** w zakresie rozwoju gospodarczego,
- **Aktywni Pomorzanie** w zakresie aktywności zawodowej i społecznej,
- **Mobilne Pomorze** w zakresie transportu,
- **Ekoefektywne Pomorze** w zakresie energetyki i środowiska,
- **Pomorska Podróż** w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej,
- **Zdrowie dla Pomorzan** w zakresie ochrony zdrowia.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 jest finansowany ze środków Unii Europejskiej (UE) w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Alokacja środków UE na Program wynosi łącznie 1,86 mld EUR, w tym 1,34 mld EUR z EFRR i 524,6 mln EUR z EFS. Wartość środków unijnych w RPO WP 2014-2020 jest o 926,4 mln EUR wyższa od Programu na lata 2007-2013, zatem będzie to największy w historii województwa pomorskiego program inwestycyjny w dyspozycji władz regionalnych.

Zarząd Województwa Pomorskiego 1 lipca 2014 r. przyjął Założenia do projektu wytycznych dotyczących programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020. Dokument ten zawiera szczegółowe wytyczne dotyczące przygotowania lokalnych programów rewitalizacji, jako programów operacyjnych gminy, etapów ich tworzenia oraz delimitacji obszarów zdegradowanych, systemów monitorowania rewitalizacji.

Rewitalizacja to kompleksowy, zaplanowany proces przemian społecznych, gospodarczych i przestrzennych, wynikający ze strategii rozwoju gminy, realizowany na obszarze dotkniętym zjawiskami kryzysowymi, prowadzący do przywrócenia atrakcyjności tego obszaru dla mieszkańców, przedsiębiorców, pracujących lub odwiedzających (odbiorców usług dostępnych na tym terenie), z korzyścią dla całej społeczności miasta. Kompleksowy i skoordynowany proces przemian zachodzących na obszarach zdegradowanych miasta jest istotnym elementem polityki lokalnej, której wyrazem jest programowanie operacyjne wyrażone zapisami Lokalnych Programów Rewitalizacji. Lokalny Program Rewitalizacji to wieloletni program operacyjny, podrzędny w stosunku do strategii rozwoju gminy, przyjęty i skoordynowany przez jednostkę samorządu terytorialnego, mający na celu rewitalizację określonego obszaru zdegradowanego, realizowany zgodnie z określonym harmonogramem czasowym finansowany z określonych źródeł, który przedstawia rozwiązania konkretnych problemów zidentyfikowanych na obszarach zdegradowanych. Wpływające bezpośrednio lub pośrednio na poprawę istniejącego stanu przedsięwzięcia winny być w założeniu finansowane z różnych źródeł (zarówno środków wsparcia międzynarodowego czy krajowego, jak i środków własnych).

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego przyjęty przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 30 września 2002 r. uchwałą Nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniony w dniu 26 października 2009 r. uchwałą Nr 1004/XXXIX/2009 (Dz. U. Woj. Pom. z 2009 r. Nr 172, poz. 3361) stanowi, że zrealizowanie celów polityki

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

przestrzennej warunkuje zasada długookresowego równoważenia rozwoju polegająca integralnej ochronie wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu dla utrzymania równowagi środowiska i poprawy warunków oraz jakości życia.

W zakresie ochrony środowiska kulturowego wskazano, że ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jest częścią składową procesu kształtowania i ochrony ładu przestrzennego. Sformułowano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego;
- ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości;
- unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego;
- stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamych dla tradycji miejsca;
- wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetkach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o walorach kulturowych;
- komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy, uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość.

Przyjęto kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego:

1) ochrona i odnowa charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno-terenowego, dziedzictwa budownictwa ceglano- i drewnianego, obiektów dziedzictwa obronno-technicznego (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwii dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej;

2) rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych, zwłaszcza obszarów związanych z gospodarką morską, obszarów i obiektów dziedzictwa morskiego i rzeczno-terenowego oraz urządzeń hydrotechnicznych, zabytkowych struktur mieszkaniowych i wzbogacenie ich o nowe funkcje podwyższające atrakcyjność miejsca;

3) ekspozycja i udostępnienie stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej;

4) obejmowanie ochroną miejsc, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe;

5) uwzględnianie w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji elementów dziedzictwa kulturowego wymagających szczególnej ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych.

W zakresie ochrony walorów krajobrazu ustalono następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- w strefach krajobrazu harmonijnego - zachowanie i ucytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem;
- w sferze krajobrazu dysharmonijnego i zdegradowanego – przywracanie równowagi przyrodniczej, zwiększanie bioróżnorodności, porządkowanie i

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

odtworzenie zasobów kulturowych, usuwanie lub maskowanie zielenią elementów obniżających walory estetyczno-widokowe;

- ograniczanie zainwestowania na terenach leśno-rolnych;
- eliminacja i przeciwdziałanie powstawaniu zabudowy o cechach dysharmonijnych w strefach wglądów na tereny o wysokich walorach krajobrazowych;
- eksponowanie i odtwarzanie dominant architektonicznych;
- preferowanie i kontynuacja dobrej praktyki zagospodarowania przestrzeni (układów ruralistycznych, niw siedliskowych etc.) i sposobu użytkowania obszarów o wyraźnych walorach kulturowych i krajobrazowych;
- ochrona przestrzeni o unikatowych walorach krajobrazowych;
- ochrona tożsamości wszystkich typów krajobrazu;
- zachowanie charakterystycznych cech naturalnych krajobrazów nadmorskich i naturalnych procesów ich kształtowania.

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2016-19

Celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2016-19 przyjętego Uchwałą Nr XVIII/119/2015 Rady Powiatu Gdańskiego z dnia 21 grudnia 2015 r. jest **zachowanie i odnowa dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości mieszkańców oraz rozwojowi gospodarczemu powiatu** Metodą do realizacji tak określonego celu będzie: jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich).

Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

- I. Ochrona Krajobrazu Kulturowego Powiatu
 - kierunki działań:
 1. świadome kształtowanie struktur przestrzennych w oparciu o przesłanki historyczne,
 2. ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego powiatu,
 3. rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego powiatu.
- II. Zarządzanie Dziedzictwem Kulturowym Powiatu
 - kierunki działań:
 1. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
 2. podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- III. Promocja, Edukacja i Dokumentacja Walorów Dziedzictwa Kulturowego Powiatu
 - kierunki działań:
 1. popularyzacja dziedzictwa kulturowego powiatu,
 2. edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym,
 3. specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym,
 4. promocja dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami programowymi gminy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 jest zgodny z celami, priorytetami i działaniami przyjętymi w dokumentach programowych Gminy Pszczółki.

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Pszczółki zatwierdzone uchwałą Rady Gminy Pszczółki nr XXIII/196/16 z dnia 20 grudnia 2016 r., jest podstawą bieżących działań władz samorządowych oraz planów rozwojowych gminy. W zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego, zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, kierunki zagospodarowania przestrzennego przewidują w zakresie występujących w gminie Pszczółki zasobów dziedzictwa kulturowego:

1. Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa budownictwa ceglanego i drewnianego, obiektów dziedzictwa techniki, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej.

2. Rewitalizację zabytkowych układów przestrzennych w tym zwłaszcza:

- a) obiektów pokolejowych;
 - b) zabudowy typowo przemysłowej i folwarcznej;
 - c) zabytkowych struktur mieszkaniowych
- i wzbogacenie ich o nowe funkcje podwyższające atrakcyjność miejsca.

3. Obejmowanie ochroną miejsc o wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe – zalecane formy ochrony to odpowiednie zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub powołanie parku kulturowego.

4. Uwzględnianie w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji elementów dziedzictwa kulturowego wymagających szczególnej ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych. Ochronę przedpola ekspozycji bądź poprawę wyeksponowania m.in. przez ograniczenie wprowadzania zabudowy, zalesień, reklam wielkoformatowych i innych przekształceń, ochronę charakterystycznych akcentów i dominant, odtwarzanie wartościowych elementów obiektów zabytkowych i historycznych sylwet panoramicznych. Zachowanie przedpola ekspozycyjnego przez ograniczenie wprowadzania zabudowy, zalesień, reklam wielkoformatowych i innych przekształceń mogących przesłonić ekspozycję lub obniżyć walory krajobrazu wzdłuż odcinka drogowego (DK nr 91) Pruszcz Gdański – Tczew (krawędź wysoczyzny), na Żuławy Gdańskie. Wzdłuż autostrady A-1 Studium zachowuje przedpola ekspozycji krajobrazu kulturowego zespołów

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

ruralistycznych (w tym związanych z zespołami dworsko-parkowymi) takich miejscowości jak Ulkowy, Żelistawki i Rębielcz poprzez wyznaczenie rolniczych stref funkcjonalnych.

5.1.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieczn nad zabytkami i Ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ochroną zabytków i opieką nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy. Obligatoryjnie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy zagospodarowania terenu.

Gmina Pszczółki dla większości obszaru posiada uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (Tabela 1: Wykaz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w Gminie Pszczółki), bądź przystąpiła do opracowania takich dokumentów (Tabela 2: Wykaz obszarów w Gminie Pszczółki, na których przystąpiono do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub ich zmian).

Tabela 1: Wykaz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w Gminie Pszczółki

lp.	MPZP / miejscowość nr działek	Nr Uchwały Rady Gminy Pszczółki / data	funkcja i przeznaczenie terenu
1.	Różyńny, dz. 222; 223/4; 140; 141; 111/2; 237/5; 220/5; 220/31; 200; 220/19; 43/1; 43/2; 158/8; 203; 95/27; 220/33; 220/32 (pow. 27,9 ha)	XIII/150/2001 z 15.10.2001	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
2.	Kolnik dz. 42/19; 40; 41 (pow. 5,23 ha)	XVI/202/02 z 28.03.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wolnostojącej; tereny dróg
3.	Kleszczewko dz.; 21/13; 63/2; cz.63/3; 95; 97 (pow. 9,09 ha)	XVI/203/02 z 28.03.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wolnostojącej; tereny dróg; tereny przejść pieszych
4.	Ulkowy dz. 23/2 (pow. 1,98 ha)	XVI/204/02 z 28.03.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wolnostojącej; tereny dróg; tereny przejść pieszych
5.	Różyńny dz. 201 (pow. 0,86 ha)	XVI/205/02 z 28.03.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
6.	Pszczółki dz. 857 (pow. 0,31 ha) (przenumerowanie z 660)	XVIII/224/02 z 05.07.2002	usługi kultury; usługi oświaty; mieszkalnictwo w formie budynków zamieszkania zbiorowego
7.	Pszczółki dz. 740/3-4 (pow. 0,12 ha)	XVIII/225/02 z 05.07.2002	zieleni urządzone
8.	Skowarcz dz. 261 (pow. 2,73 ha)	XVIII/227/02 z 05.07.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
9.	Ulkowy dz. 135/2 (pow. 1,00 ha)	XVIII/230/02 z 05.07.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
10.	Ulkowy dz. 172/2 (pow. 1,68 ha)	XVIII/231/02 z 05.07.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
11.	Pszczółki dz. 325/8; 440; 445; 291; 329; 527; 213/6; 405/18; 405/19; 420/2 (pow. 8,44 ha)	XVII/232/02 z 05.07.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wolnostojącej; tereny dróg; tereny zabudowy usług i rzemiosła z dopuszczeniem funkcji mieszkaniowej; tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z rzemiosłem i usługami
12.	Kleszczewko dz. 28 (pow. 1,17 ha)	XIX/241/02 z 29.08.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg

 Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
 na lata 2017-2020

13.	Pszczółki dz. 23/2(pow. 4 ha)	XIX/242/02 z 29.08.2002	funkcja mieszkaniowo – usługowa w formie zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja mieszkaniowo-usługowa usług rzemiosła; funkcja komunikacji- droga dojazdowa; ciąg pieszy; funkcja elektroenergetyki
14.	Pszczółki dz. 31/12(pow. 7,38 ha)	XIX/243/02 z 29.08.2002	funkcja mieszkaniowa w formie zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja komunikacji - droga dojazdowa; funkcja elektroenergetyki
15.	Pszczółki dz. 11/1 (pow. 1,03 ha)	XIX/244/02 z 29.08.2002	funkcja mieszkaniowa w formie zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja komunikacji - droga dojazdowa; funkcja elektroenergetyki
16.	Pszczółki dz. 33/1; 33/5 (pow. 5,17 ha)	XIX/245/02 z 29.08.2002	funkcja mieszkaniowa jednorodzinna w formach zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja mieszkaniowo - usługowa w formie zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja mieszkaniowo - usługowa - rzemiosła w formach zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja rzemiosła - usługowo – mieszkaniowa; funkcja komunikacji; funkcja elektroenergetyki
17.	Pszczółki dz. 417/2; 416/4 (pow. 0,53 ha)	XIX/246/02 z 29.08.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej wolnostojącej; tereny dróg; tereny przejść pieszych
18.	Kleszczewko dz. 29/2(pow. 0,58 ha)	II/22/02 z 11.12.2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
19.	Gazociąg wc gm. Pszczółki	II/23/02 z 11.12.2002	Gazociąg wysokiego ciśnienia
20.	Żeliszawki dz. 20/9 (pow. 0,5 ha)	IV/42/03 z 19.02.2003	teren kultu religijnego z zielenią urządzoną
21.	Skowarcz dz. 364/4(pow. 10,6 ha)	IV/44/03 z 29.08.2003	tereny eksploatacji kruszywa
22.	Różyny dz. 165 (pow.16,44 ha)	VII/105/03 z 29.08.2003	funkcja mieszkaniowa jednorodzinna w formach zabudowy jednorodzinnej z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja mieszkaniowo - usługowa w formie zabudowy jednorodzinnej w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja mieszkaniowo - usługowa - rzemiosła w formach zabudowy jednorodzinnej; funkcja rzemiosła - usługowo – mieszkaniowa; funkcja komunikacji; funkcja elektroenergetyki
23.	Skowarcz część dz. 32; 33; 358/3(pow. 20,58ha)	VII/102/03 z 29.08.2003	tereny eksploatacji kruszywa
24.	Ulkowy część dz. 135/2 (pow.1,00 ha)	XVIII/230/02 z 05.07 2002	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
25.	Końnik dz. 37/2 (pow.0,48 ha)	VII/106/03 z 29.08.2003	funkcja mieszkaniowo – usługowa, usługi rzemiosła, w formie zabudowy jednorodzinnej do 4 mieszkań w układzie wolno stojącym z dopuszczeniem bliźniaczej; funkcja komunikacji
26.	Pszczółki dz. 318; 315/2; 263; 264/1(pow.16,41 ha)	XVI/192/04 z 17.11.2004	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, wolnostojącej lub bliźniaczej; tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z rzemiosłem i usługami; tereny dróg; tereny przejść pieszo-jezdnych

**Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020**

27.	Pszczółki dz. 805-828 (przenumerowane z dz. 24/7); 368/2; 404/19; 108/4 pow. 7,56 ha	XXI/140/98 z 26.11.1998	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; rezerwa terenu pod stacją transformatorową; tereny dróg; adaptacja siedliska rolniczego
28.	Różyny dz. 214; 220/4 (dz. 214 pow. 1,84 ha; dz. 220/4 pow. 1.00 ha)	XXI/136/96 z 26.11.1996	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
29.	Ulkowy dz. 138/1; 193; 68/3 (pow. 1.04 ha)	XXI/139/96 z 26.11.1996	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
30.	Kleszczewko dz. 5/7; cz.21; cz.31/6 (pow. 3.08 ha)	XXI/141/96 z 26.11.1996	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg; tereny zabudowy usługowo-rzemieśniczej z zabudową mieszkaniową
31.	Skowarcz (fragment obrębów geodezyjnego) (pow 348.68 ha)	II/25/06 z 6.12.2006	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usług oraz rzemiosła; tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, usług i rzemiosła; tereny zabudowy usług publicznych i usług oświaty; tereny sportu i rekreacji; tereny zabudowy obiektów produkcyjnych, składów i magazynów, rzemiosła i usług; tereny zieleni urządzonej; tereny dróg głównych przyspieszonych; dróg lokalnych, dojazdowych; tereny ciągów pieszo – jezdnych; tereny komunikacji kolejowej; tereny infrastruktury technicznej kanalizacyjnej; tereny infrastruktury technicznej wodociągowej
32.	Różyny (fragment obrębów geodezyjnego pow: 225.67 ha)	XXXI/284/09 z 12.11.2009	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usługowej; tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i usługowej; tereny obiektów sakralnych; tereny zabudowy usług publicznych z zakresu sportu i rekreacji oraz zieleni urządzonej; tereny zabudowy usługowej, rzemiosła, składów i magazynów; tereny cmentarza; tereny komunikacji, ciągów pieszo-jezdnych oraz infrastruktury technicznej; tereny dróg; tereny infrastruktury technicznej wodociągowej; tereny kolejowe zamknięte - wyłączone z opracowania
33.	Kolnik (fragment obrębów geodezyjnego pow. 235.38 ha)	XXXI/283/09 z 12.11.2009	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usługowej; tereny rolnicze z możliwością realizacji zabudowy zagrodowej; tereny zabudowy usług publicznych i usług oświaty; tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, usług i rzemiosła; tereny zabudowy usługowej, rzemiosła, składów i magazynów; tereny sportu i rekreacji; tereny dróg publicznych głównych przyspieszonych, dróg publicznych
34.	Skowarcz cz. fragment obrębów geodezyjnego pow. 10,2 ha)	XXVIII/263/2009 z 28.08.2009	teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oraz zabudowy usługowej; tereny dróg
35.	fragm obrębów Kolnik, Rębielcz, Pszczółki, Skowarcz, Różyny, Ulkowy, Kleszczewko- Przebieg gazociągu wys. ciśnienia DN 500 Włocławek Gdynia	IV/31/11 z 9.03.2011	sieć gazowa
36.	Pszczółki fragm obrębów geodezyjnego Pszczółki dz. nr405/71, dz. 28/7 (pow. 4,86 ha)	XI/100/11 z 14.12.2011	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oraz zabudowy usługowej; tereny drogi publicznej – ulica dojazdowa, ulica wewnętrznej

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

37.	Kleszczewko fragm. obrębu geodezyjnego dz.96 (pow. 3,45 ha)	XI/99/11 z 14.12.2011	teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg wewnętrznych; tereny ogólnodostępnych ciągów pieszo-jezdnych lub pieszych
38.	Kolnik fragment obrębu geodezyjnego dz 72 (pow. 0,6 ha)	XI/98/11 z 14.12.2011	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg; teren rolniczy
39.	Pszczółki, fragment obrębu geodezyjnego dz. 23/24,23/25,23/26, 23/27	XIX/224/13 z 19.06.2013	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg; tereny przejść pieszych.
40.	Kleszczewko, zmieniająca uchwałę nr II/25/02 z 11 grudnia 2002 dla dz. 98 (pow.3,4 ha)	XIV/148/12 z 12.09.2012	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg; tereny przejść pieszych.
41.	Kolnik zmieniająca uchwałę XXXI/283/09 z 12.11.2009 dla dz. 91 (pow 0,88 ha)	XV/168/12 z 30.10.2012	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; tereny dróg
42.	Pszczółki fragment obrębu geodezyjnego dz. 11/20, 11/21, 11/22, 11/23, 11/24 (pow.1,87 ha)	XXXI/330/14 z 30.09.2014	teren zabudowy mieszkaniowo-usługowej; teren zabudowy usługowej; teren komunikacji – droga wewnętrzna
43.	Skowarcz, fragment obrębu geodezyjnego „Pszczółki VA”, dz. nr 364/4 (pow. 10,55 ha)	XXII/189/16 z 24.11.2016	teren zabudowy produkcyjnej oraz zabudowy usługowej
44.	Kolnik, zmieniająca uchwałę XXXI/283/09 oraz fragment obrębu geodezyjnego, dz. nr 223/7, 223/8, 223/10, 223/13, 223/14 (pow. 7,67 ha)	XXII/190/16 z 24.11.2016	tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oraz usługowej, zagrodowej w gospodarstwach rolnych, hodowlanych i ogrodniczych, teren rolniczy, teren drogi wewnętrznej

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Pszczółki

Strategia Rozwoju Gminy Pszczółki do roku 2015 przyjęta uchwałą nr VIII/86/2000 Rady Gminy Pszczółki z dnia 28 grudnia 2000 r. wyznacza misję Gminy Pszczółki: **Zapewnienie godziwej jakości życia społeczności Gminy, oraz jej szybki, zrównoważony rozwój poprzez inwestycje w gospodarce i infrastrukturze, przy pełnym wykorzystaniu istniejącego potencjału Gminy i jej szans rozwojowych.** W dokumencie perspektywicznego zarządzania Gminą Pszczółki pn. *Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Pszczółki do roku 2020*, przyjętym uchwałą nr XXXV/329/10 Rady Gminy Pszczółki z dnia 27 maja 2010 r., ustalono cele strategiczne dla Gminy Pszczółki na lata 2010-2020

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

obejmujące w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kultury następujące przedsięwzięcia kluczowe:

- I. Tworzenie warunków dla rozwoju funkcji przemysłowych, usługowych i mieszkaniowych na terenie Gminy Pszczółki
 - I.5. Poprawa jakości dróg gminnych, a także budowa chodników, parkingów, oświetlenia kanalizacji deszczowych
 - I.6. Wsparcie remontów dróg powiatowych na terenie Gminy
 - I.7. Opracowanie dokumentów planistycznych z zakresu gospodarki przestrzennej.
- II. Dbalność o środowisko naturalne i estetyzacja terenów gminnych
 - II.1. Dokonywanie nasadzeń roślin rodzimych, zagospodarowanie gminnych terenów zielonych, w szczególności parku lipowego w Pszczółkach i parku w Ulkowach
 - II.4. Zagospodarowanie i estetyzacja terenów gminnych, tj. skwery, centra wsi, zbiorniki wodne, place, deptaki, itd.
- III. Tworzenie warunków dla rozwoju sportu i rekreacji na terenie Gminy Pszczółki
 - III.3. Dokończenie budowy i promocja Cysterskiego Traktu Rowerowego – ścieżki rowerowej na trasie Pszczółki-Żeliszawki
- IV. Rozwój edukacji i kultury na terenie Gminy Pszczółki poprzez poprawę warunków funkcjonowania placówek kulturalnych i oświatowych
- V. Promocja tradycji pszczelarskich Gminy Pszczółki. Budowanie tożsamości lokalnej. Aktywizacja i integracja mieszkańców
 - V.1. Działania promocyjne Gminy opierające się na tradycjach pszczelarskich
 - V.2. Organizacja cyklicznej imprezy odwołującej się do tradycji pszczelarskich, np. Święto Miodu, Dzień Pszczelarza
 - V.3. Rozwój działalności i promocja Muzeum Miodu
 - V.5. Wspieranie wszelkiej aktywności mieszkańców, głównie opierającej się na budowaniu tożsamości lokalnej
 - V.6. Działania związane z kształtowaniem u mieszkańców patriotyzmu lokalnego i poczucia związku z miejscem zamieszkania

Cele strategiczne i działania operacyjne przyjęte w w/w dokumencie gminnym w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami są zgodne z celami strategicznymi i kierunkami działań państwa opisanymi w *Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami* w podstawowym zakresie, realizując odpowiedzialne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego w Gminie Pszczółki i otwierają perspektywy kreowania gminnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego, jako systemu spójnego z polityką państwa, województwa pomorskiego i powiatu gdańskiego.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa krajobraz kulturowy, jako przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Zrozumienie roli

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

krajobrazu w kształtowaniu stylu życia mieszkańców odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe oraz wzmocnienia świadomości bycia częścią społeczeństwa, kultury i tradycji. Rozwój przestrzenny Gminy Pszczółki nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym - zróżnicowaniem ukształtowania terenu na pograniczu Pojezierza Starogardzkiego oraz Żuław Wiślanych. Najważniejsze czynniki naturalne, które przyczyniły się do powstania i rozwoju osadnictwa na terenie dzisiejszej Gminy Pszczółki to położenie na wysoczyźnie morenowej lewego brzegu Wisły i częściowo w jej pradolinie.

Podstawowe typy środowiska przyrodniczego na obszarze gminy to wysoczyzna morenowa i równina aluwialna. Wysoczyzna morenowa zajmuje zachodnią i centralną część gminy; to morena denna falista z licznymi wytopiskami i zagłębieniami bezodpływowymi, a urozmaiceniem rzeźby są pojedyncze pagórki morenowe osiągające wysokość 80-90 m n.p.m. Na zachodnich peryferiach gminy wysoczyzna wznosi się do ok. 92 m n.p.m. Powierzchnia terenu obniża się w kierunku wschodnim do ok. 15 m n.p.m. Przyżuławska strefa wysoczyzny jest nieznacznie podcięta erozyjnie, natomiast jej część krawędziowa jest w dużym stopniu rozmyta i mało wyraźna. Równina aluwialna zajmuje północno-wschodnią część gminy. Położona jest na wysokości 5–10 m n.p.m. i zbudowana jest z aluwii Wisły, na których wykształciły się gleby mady oraz gleby torfowe i mułowo-torfowe.

Wschodnia i północno-wschodnia część Gminy Pszczółki położona jest w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu „Żuław Gdańskich” (Rozporządzenie nr 5/94 Wojewody Gdańskiego z dnia 8 listopada 1994 r. w sprawie wyznaczenia obszarów chronionego krajobrazu, określenia granic parków krajobrazowych i utworzenia wokół nich otulin oraz wprowadzenia obowiązujących w nich zakazów i ograniczeń oraz Rozporządzenie nr 11/98 Wojewody Gdańskiego z dnia 3 września 1998 r.) obejmującego fragment równiny deltowej Wisły. Jego powierzchnia na terenie gminy wynosi 1 375 ha, co stanowi 27% powierzchni gminy.

5.2.1. Charakterystyka Gminy Pszczółki

Gmina Pszczółki położona jest we wschodniej części województwa pomorskiego, w południowej części powiatu gdańskiego. Graniczy: od północy z gminą Pruszcz Gdański, od zachodu z gminą Trąbki Wielkie, od południa z gminą Tczew w powiecie tczewskim, od wschodu z gminą Suchy Dąb. Znajduje się na granicy dwóch regionów etniczno-kulturowych: Żuław i Kociewia. W skład gminy wchodzi 9 sołectw: Pszczółki, Kleszczewko, Różyny, Skowarcz, Ulkowy, Żelistawki, Kolnik, Rębielcz i Ostrowite.

Powierzchnia gminy wynosi 4985 ha (49,85 km²). Dominującą formą zagospodarowania terenu są użytki rolne (81,0% powierzchni gminy), w tym grunty orne (64,5%), łąki (10,7%) i pastwiska (5,1%), lasy i grunty leśne (2,0%). Tereny osiedlowe zajmują 5,4% powierzchni. Gmina Pszczółki liczy 9 182 mieszkańców (dane z 30.06.2016), z dynamiką wzrostu 3,1% rocznie w latach 2008-16. Na podstawie obserwowanego trendu realną liczbę mieszkańców (zameldowanych i niezameldowanych) w gminie w 2020 roku szacować można na 9,5 tys. osób.

W roku 2014 liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosiła 21,5%, produkcyjnym 65,7% i poprodukcyjnym 12,8%. Wskaźnik ludności w wieku

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

nieprodukcyjnym należał do niższych w powiecie gdańskim, ale ma tendencję wzrostową; natomiast wskaźnik zarejestrowanych bezrobotnych ma trwałą tendencję spadkową.

Gmina Pszczółki ma charakter rolniczo-przemysłowy, stanowi zaplecze dla obszaru metropolitalnego Gdańska; zlokalizowana 23 km od Gdańska, 11 km od Pruszcza Gdańskiego (siedziby powiatu gdańskiego) i 10 km od Tczewa. Przez gminę biegną główne międzyregionalne ciągi komunikacyjne aglomeracji trójmiejskiej: droga krajowa nr 91, linia kolejowa Gdynia–Warszawa, autostrada A1.

5.2.2. Zarys historii Gminy Pszczółki

Na terenach dzisiejszej Gminy Pszczółki pierwsze ludy koczownicze tzw. *łowcy reniferów* pojawili się u schyłku epoki paleolitycznej. Pozostawili nieliczne ślady działalności tj. narzędzia z rogu renifera, krzemienne groty i skrobacze. Z okresu neolitu zachowały się najstarsze ślady stałego osadnictwa (Pszczółki, Kleszczewko, Różyny, Skowarcz, Ulkowy, Żeliszawki, Kolnik, Rębielcz). W wyniku wykopalisk odkryto wiele reliktyw osad, cementaryszk i grobów skrzynekowych oraz licznych przedmiotów użytkowych z epoki brązu i żelaza. W czasach imperium rzymskiego przez tereny dzisiejszej Gminy Pszczółki wiodł tzw. Szlak Bursztynowy do ujścia Wisły. Na okres II - poł. V w. n.e. przypadają prehistoryczny rozkwit Pomorza tzw. *kultury oksywijskiej* i *kultury wielbarskiej*. Znaleźiska na terenie pobliskiego Pruszcza Gdańskiego potwierdzają największe lokalne skupisko osadnicze pełniące znaczące funkcje handlowe oraz ośrodek portowy, dla którego okoliczne tereny stanowiły bezpośrednie zaplecze gospodarcze.

We wczesnym średniowieczu, w okresie zmian ustrojowych z systemu plemiennego do państwowego, tereny Gminy Pszczółki znalazły się we władztwie książąt pomorskich. Związki Subisława, Świętopełka i Mestwina II cystersami poprzez fundację i uposażenie klasztoru w Oliwie, na stulecia zdeterminowały stosunki gospodarcze w Gminie Pszczółki. Udokumentowana wzmianka o wsi Skowarcz pochodzi z 1215 roku, kiedy to książę Subisław nadał ją wraz z 4 innymi wsiami cystersom oliwskim ze zwolnieniem od wszelkich danin. Potwierdzenia nadania dokonano również w latach: 1224, 1235, 1245, 1283 (książę Mestwin II) oraz 1295-96 (książę Przemysław II). Kolejna wzmianka o Skowarczu pochodzi z 1307 roku z racji sporu granicznego dotyczącego przebiegu granicy z wsią Pszczółki. W dokumencie z 25 stycznia 1317 roku dotyczącym porozumienia cystersów z Krzyżakami władającymi od 1308 roku Pomorzem po raz pierwszy wspomina się o „górze piaskowej” w okolicy Skowarcza, znanej jako punkt widokowy „Sand Berg”. W latach 1407 i 1423 Skowarcz wraz z Pszczółkami zobowiązano do prac konserwacyjnych na rzece Bielawce wpływającej do Motławy; co potwierdza udział mieszkańców dzisiejszej Gminy Pszczółki w utrzymaniu systemu melioracji i zagospodarowania Żuław. W 2. połowie XVI wieku Skowarcz przynależał do parafii w Miłobądku i jako własność cystersów oliwskich został wydzierżawiony Janowi Dułskiemu, kasztelanowi chełmińskiemu. W 1570 roku w Skowarczu były 2 karczmy, co potwierdza intensywność komunikacyjną traktu gdańskiego.

Pszczółki, wieś rycerska rodu Ściborowiców, w 1335 roku z nadania wielkiego mistrza krzyżackiego Dietricha von Altenburg została ulokowana na prawie magdeburskim, ale w XV stuleciu występuje już jako lokowana na prawie chełmińskim. Po pokoju oliwskim w 1466 roku została włączona do królewskiej i dzierżawiona. W XVI wieku funkcjonowała tu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

karczma, a w 1598 roku wybudowano młyn, którego następcą jest XIX-wieczny wiatrak typu holenderskiego.

Różyny lokował wielki mistrzkrzyżacki Henryk Dusemerw 1347 na prawie chełmińskim. Pierwszy kościół we wsi powstał dzięki oliwskim cystersom w połowie XIV wieku; wtedy też powstała parafia. W latach 1580-1596 świątynia była we władaniu protestantów, ale została odzyskana i 1614 roku ustanowiona filialnym kościołem parafii katolickiej w Łęgowie (do 1986 r.). Obecny kościół pw. Św. Wawrzyńca z 1746 roku zbudowany został z fundacji przeora łęgowskiego cystersa oliwskiego Iwo Rowedera na fundamentach gotyckich, w miejscu dawnego kościoła drewnianego. Zachowało się barokowe wyposażenie wnętrza z obrazem *Ukrzyżowania* wybitnego malarza gdańskiego Hermana Hana i jedyne organy znanego oliwskiego organmistrza Friedricha Rudolfa Dalitza z 1787 roku. To najcenniejszy w Gminie Pszczółki zespół zabytków sakralnych, a dopełnieniem jest znajdujący się naprzeciwko tzw. *dom podcieniowy* z XVIII wieku (śląd holenderskiego osadnictwa na Żuławach) i z końca XIX wieku tzw. *dom pomorski* (przykład ceglanej architektury wsi pomorskiej czasu gospodarki kapitalistycznej).

Pierwsza wzmianka o wsi Żeliszawki pochodzi z 1292, kiedy nadana została rycerzowi *Żeliszawowi* za zasługi wojenne. We władaniu rycerskim, później szlacheckim, majątek pozostał do 1945 roku. Podobnie Kleszczewko, którego właściciel rycerz Zych w pocz. XIV wieku toczył spór graniczny z cystersami oliwskimi. W czasach administracji pruskiej, u progu XIX stulecia majątek był własnością poety, hrabiego Zygmunta Krasieńskiego. W pocz. XX wieku o utrzymanie w polskich rękach dóbr i dworu zabiegał kolejny właściciel Franciszek Wojnowski, prowadzący prywatną wojnę z niemieckim systemem bankowym.

Wspomniany spór rycerza Zycha z cystersami poświadczyl w dokumencie z 1323 roku *Stiborius de Colelinc*, wpisując Kolnik na karty historii Gminy Pszczółki. Wieś rycerską Celowa i Nikuńca z Kilonii lokowaną na prawie magdeburskim dzierżawili osadnicy niemieccy. W 1481 roku opat cysterski z Pelplina Paweł de Zullen odkupił wieś od Szymona z Dalwina, a transakcję potwierdził król Kazimierz Jagiellończyk. Dzierżawcy ociągali się wobec cystersów z płatnościami do tego stopnia, że w 1490 roku interweniował oficjał gdański grożąc opornym dłużnikom klątwą. Licząca 12 łanów część wsi Kolnik (i Różyny) w latach 1535-70 należały do wojewody malborskiego i starosty starogardzkiego Fabiana Czemy. Spór o „cysterską” część wsi toczyła się latami, aż Konarscy po spłaceniu mnichom odszkodowań sprzedali w 1622 roku wieś księciu Albertowi Stanisławowi Radziwiłłowi, staroście gniewskiemu i tucholskiemu. Schedę w 1656 roku przejęli Potuliccy, potem polski generał-major Ludwig Ferdynand von Tiedmann i jego potomkowie.

To w Kolniku latach 1661-70 w środowisku protestanckim zostały zainicjowane toczące się też w Pszczółkach i Rębielczu procesy czarownic; zakończyły się spaleniem kobiet na granicy Pszczółek, Rębielczai Kolnika. Wydarzenia te miały bezpośredni wpływ na wydanie przez biskupa włocławskiego zakazu prowadzenia procesów o czary na terenie podległej diecezji.

Lokowaną dla wasala Andreasa Radbiaza przez wielkiego mistrza krzyżackiego Karola z Trewiru w 1332 roku na prawie chełmińskim wieś Rębielcz zorganizował zasadzka *prawy Jakub*. Dokument lokacyjny potwierdza funkcjonowanie karczmy, a dziesięciny plebańskie wiąże z kościołem w Miłobądzu. W 1382 roku wieś została nadana szpitalowi miejskiemu św. Ducha w Gdańsku, dla którego dzierżawy egzekwowali malborscy Krzyżacy. Po pokoju

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

toruńskim 1466 roku władanie wsią na rzecz połączonych szpitali przejęła Rada Miasta Gdańska, która stała za wprowadzeniem we wsi protestantyzmu. W 1600 roku wzniesiono zbór i szkołę, ale do 1945 roku przetrwała znana ze starych fotografii świątynia wzniesiona w 1699 roku. Przeszłość wsi Rębielcz jest dobrze rozpoznana dzięki zachowanym gdańskim archiwaliom szpitalnym. W 1643 roku Rada Miasta wydała dla Rębielczawilkierz; uporządkowano sprawy ochrony przeciwpożarowej, zapisano w nim m.in. prawo sołtysa do posiadania browaru i wyłączność warzenia piwa na potrzeby mieszkańców.

Najdawniejsze wzmianki dotyczące wsi Ulkowy wiążą się z licznymi zatargami granicznymi cystersów. W XIV wieku kilkakrotnie dokumenty ugody poświadczali rycerze stąd pochodzący. Ich pozycję i niezależność obrazuje NiclosWolkaw, aktywny działacz antykrzyżackiego Związku Pruskiego w 1440 roku uczestniczący w zjeździe w Elblągu, w 1453 roku w Godziszewie i Grudziądzu, w 1467 roku w Elblągu, a w 1454 roku poseł w Krakowie, sprawujący liczne urzędy do śmierci w 1509 roku. Właścicielami części Ulków były znaczące rody pomorskie. Związany z Gdańskiem pochodzeniem Muhl u progu XIX stulecia aspirował do stworzenia w rodowej siedzibie w Ulkowach antycznej rezydencji, powierzając architektowi królewskiemu Carlowi Friedrichowi Schinklowi sporządzenie projektów (niestety, niezrealizowanych); utrzymywał też żywe kontakty z zamieszkałą w Weimarze Joanną Schopenhauer, matką uznanego filozofa gdańskiego. W końcu XIX wieku majątek rycerski *Uhlkau* z działem gruntowym w Pszczółkach i gminami wiejskimi w Żeliszawkach i Kleszczewie oraz wybudowaniem Wygoda był własnością Alberta Theodora von Frantziusai należał do najatrakcyjniejszych w okolicy. W folwarku była gorzelnia, cegielnia, hodowla krów rasy amsterdamskiej i wytwórnia masła.

Rekapitulując, rozwój gospodarczy wsi Gminy Pszczółki związany z działalnością cystersów oliwskich miał miejsce w XIII wieku, w XIV wieku po opanowaniu przez Zakon Krzyżacki Pomorza Gdańskiego nastąpiły lokacje wielu wsi oraz osadzanie kolonistów niemieckich, a na pograniczu Żuław w XV stuleciu ludności z obszarów fryzyjskich i holenderskich. Poważnymi konfliktami zbrojnymi były wojny Polski z Zakonem Krzyżackim i wojna trzynastoletnia (1454-1466), w XVI wieku wojny z Gdańskiem, w XVII stuleciu ze Szwecją, kiedy to okoliczne wsie ucierpiały w wyniku plądrowania i pustoszenia przez przechodzące wojska.

Po II rozbiorze Rzeczypospolitej w 1793 roku tereny dzisiejszej Gminy Pszczółki wraz z Gdańskiem włączone zostały do Prus. W trakcie kampanii napoleońskiej w 1807 roku wsie ucierpiały z powodu przemarszu oraz stacjonowania w pobliskim Pruszczu wojsk francuskich. Walki zakończyły się utworzeniem Wolnego Miasta Gdańska i wcieleniem na 6 lat do jego terytorium. W 1813 roku, po klęsce Napoleona i wyparciu z Gdańska wojsk francuskich, okolice powróciły do państwa pruskiego. W 1818 roku przeprowadzono nowy podział administracyjny państwa pruskiego, w wyniku którego obszar Prus Zachodnich podzielono na 2 regencje, te zaś na powiaty. Okoliczne wsie należały do wiejskiego powiatu gdańskiego z siedzibą w Rusocinie, która w 1828 roku została przeniesiona do Pruszcza, a następnie w roku 1845 do Gdańska. W 1819 roku podjęto budowę szosy Gdańsk – Tczew, co znacząco wpłynęło na dynamikę rozwoju wsi położonych na nowym trakcie. Linia kolejowa Gdańsk-Tczew, której budowę ukończono w 1852 roku, otworzyła nową epokę w dziejach regionu, umożliwiła zarówno sprawną komunikację ludności, jak i przede wszystkim przestawienie tradycyjnej gospodarki rolnej na nowe tory kapitalistycznej

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

wielkotowarowej produkcji rolnej. W poczyniono wówczas również duże inwestycje na Żuławach ulepszając system melioracyjny, co spowodowało wzrost wydajności upraw i wzrost znaczenia dużych gospodarstw indywidualnych.

W odrodzonej Polsce w 1920 roku niemalże cały obszar dzisiejszej Gminy Pszczółki wcielony został w obręb Wolnego Miasta Gdańska. Granica przebiegała przez Pszczółki, gdzie funkcjonował Urząd Celny. W ramach reformy administracyjnej w Wolnym Mieście Gdańsku zlikwidowano w 1929 roku obszary dworskie, a w 1937 roku zawiązano nowy obwód w Pszczółkach skupiający gminy wiejskie: Rębielcz, Pszczółki, Kolnik, Skowarcz i Ulkowy. To na 2 poł. XIX wieku i okres międzywojenny przypada intensywna akcja germanizacyjna, której efektem było zapomnienie o polskiej przeszłości tych ziem. Szykany i represje ludności najpierw przez pruski system administracyjny i bankowy, a w okresie II wojny światowej przez hitlerowską policję i represje w miejscach pracy przymusowej w Kleszczewku, Kolniku, Rębielczu, Różynach, Skowarczu, Ulkowach i Żeliszawkach do tego stopnia zmieniły mentalność i świadomość pochodzenia, że po 1945 roku miejscowa ludność została wysiedlona administracyjnie albo dobrowolnie opuściła swoją ojcowiznę niemalże w 100 procentach. Takie postaci jak urodzeni w Skowarczu znakomici kapłani: popierający czynnie ideę polskości w szkolnictwie ks. Jan Kiewert i społecznik ks. Rudolf Gehert, ks. Norbert Pellowski z Pszczółek, społecznik i nauczyciel w Ulkowach Emil Dombrowski, lekarz Stefan Mirau z Różyn, założyciel polskiego harcerstwa w Pszczółkach Alf Liczmański i dziesiątki tych patriotów, którzy zapłacili więzieniami i życiem za lojalność Ojczyźnie i przekonaniom, pozostaje w zapomnieniu.

Radziecka ofensywa na Gdańsk z frontem przechodzącym przez tereny Gminy Pszczółki w marcu 1945 roku okazała się niezwykle ciężka. Ludność w zdecydowanej większości opuściła domostwa, które w zdecydowanej większości ucierpiały wskutek działań wojennych. Po wojnie w 1945 roku zostało utworzone województwo gdańskie, okolice Pszczółek w latach 1945-75 i po 1999 roku znalazły się w obrębie powiatu gdańskiego z siedzibą w Pruszczu. Ustalona reformą administracyjną 1989 roku Gmina Pszczółki jest Małą Ojczyzną mieszkańców, którzy w dominującej większości tutaj się urodzili, ale ich przodkowie przybyli na pogranicze Kociewia i Żuław niekiedy z odległych regionów. Wspólna historia dzieje się, zaś dziedzictwo zapoznane pozwala na zapuszczenie korzeni w bogactwie dziejów i kultury Gminy Pszczółki.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Zerwanie ciągłości osadniczej miejscowości Gminy Pszczółki po 1945 roku i społeczna trauma II wojny światowej przyniosły istotne konsekwencje dla krajobrazu kulturowego tego regionu. Państwowa polityka historyczna Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na blisko półwiecze modelowała postrzeganie historii tej Ziemi wybiórczo, w kontekście doraźnych celów, antagonizując postrzeganie tzw. poniemieckiej kultury materialnej i zapominając o dorobku szlacheckiej Rzeczypospolitej. Postrzeganie procesów społecznych średniowiecznej kolonizacji XIV i XV wieku z perspektywy niemieckiej kultury państwa krzyżackiego władającego wówczas Pomorzem w równym stopniu co germanizacja czasów Bismarka i Hitlera przyczyniły się do zaniechania edukacji historycznej równoważącej i doceniającej dorobek wszystkich pokoleń. Zarówno populacja księstwa gdańskiego pierwszych Piastów z praprzodkami plemiennymi Prusów, osadników przybywających do nowej ojczyzny z

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Niemiec i Flandrii w okresie średniowiecza, rodów koronnych i kresowych osiedlających się w Prusach Królewskich, urzędników i kapitału pruskiego preferowanego jako czynnik państwowotwórczy administracji pruskiej, jak i najmłodsza polska fala osiedleńcza po 1945 roku wykreowały kulturę materialną i niematerialną jako bogate dziedzictwo czerpiące z różnorodnych nurtów kultury europejskiej, tworzące oryginalny potencjał kulturowy. Wyzwaniem dla obecnego pokolenia animatorów życia społecznego pozostaje wyzwolenie tego potencjału, oczyszczenie go z antagonizmów, zweryfikowanie wartości w kontekście kreacji pozytywnych relacji społecznych.

W leżącej na pograniczu regionów etnicznych Kociewia i Żuław Gminie Pszczółki, z uwagi na wydarzenia demograficzne 1945 roku i politykę historyczną PRL, nie została zachowana ciągłość i spójność kultury ludowej.

Potencjałem działań operacyjnych są zabytki zlokalizowane na terenie Gminy Pszczółki:

- **Stanowiska archeologiczne np.:** Ulkowy, Skowarcz, z epoki kamienia i epoki brązu; osadnictwo tzw. kultury oksywijskiej i wielbarskiej (m.in. eksponaty w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku).
- **Pomorski Szlak Cysterski (pętla Europejskiego Szlaki Cysterskiego):**
 - **Różyny. Kościół pw. św. Wawrzyńca** z 1746 roku, zbudowany z fundacji przeora łęgowskiego cystersa oliwskiego Iwo Rowedera na fundamentach gotyckich, w miejscu dawnego kościoła drewnianego. Zachowało się barokowe wyposażenie wnętrza z obrazem *Ukrzyżowania* wybitnego malarza gdańskiego Hermana Hana i jedyne organy znanego oliwskiego organmistrza Friedricha Rudolfa Dalitza z 1787 roku;
 - **tradycje pszczelarskie we wsiach o cysterskich korzeniach** (Ulkowy, Pszczółki), w okolicznych miejscowościach hodowano do 400 rodzin pszczelich; zachowane ślady tradycji przetwórstwa wosku.
- **Układy ruralistyczne wsi pomorskich:** Kolnik, Rębielcz, Różyny, Ulkowy, Żelistawki.
- **Zespoły dworsko-parkowe z folwarkami** (XIX/XX w., na „*korzeniu nowożytnym*”): Żelistawki - dwór w otoczeniu parku angielskiego, z folwarkiem i gorzelnią; Kleszczewko, Ulkowy, Ostrowite – zachowane relikty parków i zabudowań folwarcznych.
- **Zabytki kultury regionalnej**, m.in. bardzo interesujący typ tzw. **domu pomorskiego**, murowanego z czerwonej cegły na kamiennej podmurówce z XIX/XX w. oraz odchodzące już w „niebyt” w niezwykle szybkim tempie **szachulcowe domy podcieniowe** (Różyny) i **zabudowania gospodarcze** z poł. XIX w. i starsze (Różyny, Pszczółki, Skowarcz, Kolnik itp).
- **Sieć osadnicza**, układ dróg lokalnych założony na średniowiecznym układzie komunikacyjnym z *via regis* do Gdańska; *szlak bursztynowy* do Gdańska; **panoramy krajobrazowe historycznych układów ruralistycznych** (Kolnik, Rębielcz, Skowarcz, Ulkowy, Żelistawki, itp.); **budynki obsługi drogi:** zajazdy (Różyny), domy celników (Pszczółki).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

- **Zabytki techniki:** wiatrak (Pszczółki), gorzelnia (Żeliszawki), rzeźnia (Pszczółki); **zespoły budynków kolejowych** (Pszczółki, Różyny, Skowarcz).
- **Budynki użyteczności publicznej:** **szkoły** (Różyny, Żeliszawki, Kolnik, Pszczółki), **dworce kolejowe** (Pszczółki, Różyny, Skowarcz).
- **Cmentarze ewangelickie**, miniona kultura sepulkralna (Żeliszawki, Ulkowy, Różyny, Rębielcz).

5.2.4. Zabytki archeologiczne

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 ust. 4) zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Jedną z form ochrony zabytków archeologicznych stanowi wpis do rejestru zabytków archeologicznych. Na terenie Gminy Pszczółki znajdują się dwa stanowiska objęte taką formą ochrony:

- Nr C-90, Wojewódzki Konserwator zabytków w Gdańsku, KL.IV/620/66/70 z dnia 07.01.1970 r.: **Osada produkcyjna datowana na okres wpływów rzymskich położona na rozległym wzniesieniu przy szosie Gdańsk-Tczew, m. Różyny**, powiat gdański, st. 1, 15-44/82, (stary nr 68/A), chronologia OWR;
- Nr C-442, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku, KL.VI/53/21/Arch./70 z dnia 15.12.1978 r.: **Osada otwarta na wzniesieniu, ok. 250 m na północny-wschód od skrzyżowania dróg Ulkowy - Różyny i Ulkowy – Kleszczewko, m. Ulkowy**, gmina Pszczółki, powiat gdański, st. nr 1; 15-44/34, (stary nr 364/A), chronologia WŚ.

Do trwałego zachowania dziedzictwa archeologicznego zobowiązuje Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego z La Valetta z dnia 16 stycznia 1993 r., podana do wiadomości 13 grudnia 1995 r. przez Prezydenta RP.

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na stanowiska o dużej wartości poznawczej oraz na stanowiska o własnej formie terenowej. Oprócz walorów naukowych posiadają znaczenie ekspozycyjne, wzbogacają krajobraz kulturowy, będąc trwałym świadectwem życia dawnych społeczeństw i grup ludzkich. W ich obrębie dozwolone są jedynie niezbędne prace zabezpieczające i konserwatorskie oraz prace naukowo-badawcze, z zachowaniem odrębnych przepisów.

Pozostałe zabytki ujęte w wykazie załączonym w tabeli nr 3: *Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminie Pszczółki* należy chronić poprzez instrumentarium planistyczne: studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz tworzone na ich bazie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Do tej grupy zaliczone zostały stanowiska płaskie, nieobjęte wpisem do rejestru zabytków archeologicznych, które stanowią większość stanowisk wykazanych w ewidencji zabytków archeologicznych. Podstawowym zagrożeniem dla tej grupy zabytków są działania inwestycyjne wymagające wykonania prac ziemnych, które grożą zniszczeniem zabytków archeologicznych. W myśl zasady zrównoważonego rozwoju inwestycje należy poprzedzić

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

badaniami ratowniczymi, w celu dokumentacji nawarstwień oraz gromadzenia, konserwacji i opracowania naukowego zabytków archeologicznych.

W ramach realizowanego od 1978 roku przedsięwzięcia poszukiwania, rejestrowania i nanoszenia na mapy stanowisk archeologicznych tzw. Archeologicznego Zdjęcia Polski na terenie Gminy Pszczółki zlokalizowano 166 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych (*w rejestrze Pomorskiego Konserwatora Zabytków w Gminie Pszczółki wykazano ponadto 18 stanowisk archeologicznych w Giemlicach, które nie należą do Gminy Pszczółki) zestawionych w tabeli 3: *Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminie Pszczółki*. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym, w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych mogą zostać zidentyfikowane kolejne ślady osadnicze.

Tabela 3: Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminie Pszczółki

Lp.	miejsowość	nr stan.	rodzaj stanowiska	chronologia	nr ob. AZP; nrst.
19*	KLESZCZEWKO	1	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza?	15-44;85;
20	KLESZCZEWKO	2	osada?	wczesna epoka żelaza	15-44;86;
21	KLESZCZEWKO	3	cmentarzysko	okres wpływów rzymskich	15-44;87;
22	KLESZCZEWKO	4	osada; punkt osadniczy; ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze; okres wpływów rzymskich; neolit	15-44;44;
23	KLESZCZEWKO	5	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	średniowiecze; okres nowożytny	15-44;50;
24	KLESZCZEWKO	6	ślad osadnictwa	neolit	15-44;51;
25	KLESZCZEWKO	7	osada	wczesne średniowiecze	15-44;52;
26	KLESZCZEWKO	8	ślad osadnictwa	neolit	15-44;51;
27	KLESZCZEWKO	9	znalezisko luźne	okres wpływów rzymskich	
28	KLESZCZEWKO	10	znalezisko luźne	młodsza epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
29	KOLNIK	1	ślad osadnictwa	neolit	16-44;8;
30	KOLNIK	2	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	wczesna epoka brązu?; późne średniowiecze	16-44;9;
31	KOLNIK	3	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa;	epoka brązu?; późne średniowiecze / okres nowożytny;	16-44;10;
32	KOLNIK	4	osada?	średniowiecze	16-44;11;
33	KOLNIK	5	osada?	późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;12;
34	KOLNIK	6	ślad osadnictwa	późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;13;
35	KOLNIK	7	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; okres wpływów rzymskich	16-44;14;
36	KOLNIK	8	ślad osadnictwa	okres nowożytny	16-44;15;
37	KOLNIK	9	ślad osadnictwa	średniowiecze	16-44;16;
38	KOLNIK	10	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	16-44;17;
39	KOLNIK	11	ślad osadnictwa;	neolit;	16-44;18;
40	KOLNIK	12	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze	16-44;19;
41	KOLNIK	13	ślad osadnictwa	okres nowożytny	16-44;20;
42	KOLNIK	14	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	okres wpływów rzymskich; okres nowożytny	16-44;21;
43	KOLNIK	15	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	16-44;22;
44	KOLNIK	16	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	16-44;23;
45	KOLNIK	17	ślad osadnictwa; punkt osadniczy; ślad osadnictwa	neolit; wczesna epoka żelaza; średniowiecze	16-45;1;
46	KOLNIK	18	ślad osadnictwa; punkt osadniczy	neolit; v okres epoki brązu	16-45;2;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

47	KOLNIK	19	osada; punkt osadniczy; osada; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa; osada	neolit; v okres epoki brązu; wczesna epoka żelaza; średniowiecze; neolit; okres wpływów rzymskich	16-45;3;
48	KOLNIK	20	ślad osadnictwa; punkt osadniczy; ślad osadnictwa	neolit; v okres epoki brązu; średniowiecze	16-45;5;
49	KOLNIK	21	punkt osadniczy; osada; ślad osadnictwa	neolit; v okres epoki brązu/wczesna epoka żelaza; pradziej	16-45;6;
50	KOLNIK	22	ślad osadnictwa; osada; punkt osadniczy	neolit; v okres epoki brązu; średniowiecze	16-45;7;
51	KOLNIK	23	ślad osadnictwa; punkt osadniczy; ślad osadnictwa;	neolit; v okres epoki brązu; okres nowożytny; pradziej;	16-45;8;
52	KOLNIK	24	ślad osadnictwa; punkt osadniczy; punkt osadniczy; ślad osadnictwa; punkt osadniczy;	v okres epoki brązu; okres nowożytny; epoka kamienia; epoka brązu; średniowiecze;	16-45;9;
53	KOLNIK	25	punkt osadniczy; osada; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa; punkt osadniczy; osada; osada	neolit; okres wpływów rzymskich; neolit; wczesna epoka żelaza; okres wpływów rzymskich; średniowiecze / okres nowożytny; epoka nieokreślona	16-45;10;
54	KOLNIK	26	punkt osadniczy; osada; osada; osada	neolit; wczesna epoka żelaza; okres wpływów rzymskich; halstatt d	16-45;11;
55	KOLNIK	27	osada; ślad osadnictwa;	okres wpływów rzymskich; średniowiecze;	16-45;12;
56	KOLNIK	28	osada	wczesna epoka żelaza	16-45;13;
57	KOLNIK	29	punkt osadniczy;	okres wpływów rzymskich?	16-45;14;
58	KOLNIK	30	ślad osadnictwa; osada	epoka kamienia; średniowiecze	16-44;106;
59	KOLNIK	31	ślad osadnictwa; punkt osadniczy; ślad osadnictwa; osada; stanowisko nieokreślone	neolit; okres wpływów rzymskich; okres nowożytny; okres wpływów rzymskich; okres nowożytny	16-45;165;
60	PSZCZÓŁKI	1	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza?	15-44;65;
61	PSZCZÓŁKI	2	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza?	15-44;66;
62	PSZCZÓŁKI	3	cmentarzysko?	młodsza epoka brązu/wczesna epoka żelaza	15-44;67;
63	PSZCZÓŁKI	4	osada?	neolit	15-44;68;
64	PSZCZÓŁKI	5	cmentarzysko	okres wpływów rzymskich	15-44;69;
65	PSZCZÓŁKI	6	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; średniowiecze	15-44;1;
66	PSZCZÓŁKI	7	ślad osadnictwa	neolit	15-44;2;
67	PSZCZÓŁKI	8	ślad osadnictwa	epoka kamienia	15-44;12;
68	PSZCZÓŁKI	9	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	epoka kamienia; okres wpływów rzymskich; późne średniowiecze	15-44;13;
69	PSZCZÓŁKI	10	ślad osadnictwa	neolit	15-44;14;
70	PSZCZÓŁKI	11	punkt osadniczy; ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza; neolit	15-44;17;
71	PSZCZÓŁKI	12	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;54;
72	PSZCZÓŁKI	13	ślad osadnictwa	neolit	15-44;55;
73	PSZCZÓŁKI	14	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze	15-44;56;
74	PSZCZÓŁKI	15	ślad osadnictwa	neolit	15-44;60;
75	PSZCZÓŁKI	16	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze; okres nowożytny	16-44;61;
76	PSZCZÓŁKI	17	ślad osadnictwa	późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;62;
77	PSZCZÓŁKI	18	znalezisko luźne?	epoka kamienia	15-44;94;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

78	PSZCZÓŁKI	19	punkt osadniczy; punkt osadniczy	neolit; średniowiecze	15-44;92;
79	RĘBIELCZ	1	Cmentarzysko	wczesna epoka żelaza?	16-44;63;
80	RĘBIELCZ	2	śląd osadnictwa	neolit	16-44;64;
81	RĘBIELCZ	3	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;65;
82	RĘBIELCZ	4	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; późne średniowiecze	16-44;66;
83	RĘBIELCZ	5	śląd osadnictwa	neolit	16-44;67;
84	RĘBIELCZ	6	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze; okres nowożytny	16-44;68;
85	RĘBIELCZ	7	śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza	16-44;69;
86	RĘBIELCZ	8	śląd osadnictwa	neolit	16-44;70;
87	RĘBIELCZ	9	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;71;
88	RĘBIELCZ	10	śląd osadnictwa	neolit	16-44;72;
89	RĘBIELCZ	11	śląd osadnictwa	późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;73;
90	RĘBIELCZ	12	punkt osadniczy	średniowiecze	16-44;74;
91	RĘBIELCZ	13	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	16-44;97;
92	RĘBIELCZ	14	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	epoka kamienia; wczesne średniowiecze	16-44;98;
93	RĘBIELCZ	15	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	16-44;99;
94	RĘBIELCZ	16	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa; punkt osadniczy; osada; osada; śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze; wczesna epoka żelaza; średniowiecze; ii-iii okres epoki brązu; hallstatt c-d; późne średniowiecze; okres nowożytny	16-44;104;
95	RĘBIELCZ	17	śląd osadnictwa; osada; osada	wczesne średniowiecze; neolit?; późne średniowiecze	16-44;105;
96	RÓŻYNY	1	Osada	okres wpływów rzymskich	15-44;82;
97	RÓŻYNY	2	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	15-44;36;
98	RÓŻYNY	3	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; średniowiecze	15-44;37;
99	RÓŻYNY	4	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	15-44;38;
100	RÓŻYNY	5	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;39;
101	RÓŻYNY	6	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;40;
102	RÓŻYNY	7	śląd osadnictwa	neolit	15-44;43;
103	RÓŻYNY	8	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze	15-44;45;
104	RÓŻYNY	9	śląd osadnictwa;	neolit;	15-44;47;
105	RÓŻYNY	10	śląd osadnictwa; punkt osadniczy; śląd osadnictwa;	neolit; wczesne średniowiecze; okres nowożytny;	15-44;48;
106	RÓŻYNY	11	śląd osadnictwa	neolit	15-44;49;
107	RÓŻYNY	12	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; młodszy okres przedrzymski/okres wpływów rzymskich	15-44;53;
108	RÓŻYNY	13	śląd osadnictwa	średniowiecze	15-44;62;
109	RÓŻYNY	14	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; późne średniowiecze	15-44;63;
110	RÓŻYNY	15	śląd osadnictwa	neolit	15-44;64;
111	RÓŻYNY	16	śląd osadnictwa; punkt osadniczy	epoka kamienia; okres wpływów rzymskich	14-44;119;
112	RÓŻYNY	17	punkt osadniczy; osada	neolit; okres wpływów rzymskich	14-44;108;
113	RÓŻYNY	18	cmentarzysko płaskie; cmentarzysko płaskie; cmentarzysko płaskie; cmentarzysko płaskie	wczesna epoka brązu; młodszy okres przedrzymski; okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze	
114	RÓŻYNY	19	znalezisko luźne	późne średniowiecze / okres nowożytny	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

115	RÓŻYNY	20	śląd osadnictwa; osada; osada	pradzieje; późne średniowiecze; okres nowożytny	15-44;88;
116	RÓŻYNY	21	punkt osadniczy; osada; osada	wczesne średniowiecze; średniowiecze; okres nowożytny	15-44;89;
117	SKOWARCZ	1	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza?	15-44;70;
118	SKOWARCZ	2	Osada	wczesna epoka żelaza	15-44;71;
119	SKOWARCZ	3	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; wczesna epoka żelaza	15-44;72;
120	SKOWARCZ	4	śląd osadnictwa?; znalezisko luźne	wczesna epoka żelaza?; neolit	15-44;73;
121	SKOWARCZ	5	cmentarzysko;	okres wpływów rzymskich;	15-44;74;
122	SKOWARCZ	6	cmentarzysko grobów skrzynkowych	hallstatt d	15-44;75;
123	SKOWARCZ	7	znalezisko luźne	okres wpływów rzymskich	15-44;76;
124	SKOWARCZ	8	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza?	15-44;77;
125	SKOWARCZ	9	Cmentarzysko	okres wpływów rzymskich	15-44;78;
126	SKOWARCZ	10	cmentarzysko?	wczesna epoka żelaza	15-44;79;
127	SKOWARCZ	11	Skarb	i okres epoki brązu	15-44;80;
128	SKOWARCZ	12	śląd osadnictwa	neolit	15-44;10;
129	SKOWARCZ	13	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;11;
130	SKOWARCZ	14	Osada	młodszy okres przedrzymski/okres wpływów rzymskich	15-44;15;
131	SKOWARCZ	15	osada; śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze	15-44;16;
132	SKOWARCZ	16	śląd osadnictwa	neolit	15-44;18;
133	SKOWARCZ	17	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	późne średniowiecze; wczesna epoka żelaza; neolit	15-44;19;
134	SKOWARCZ	18	punkt osadniczy	neolit	15-44;20;
135	SKOWARCZ	19	punkt osadniczy	neolit	15-44;21;
136	SKOWARCZ	20	śląd osadnictwa	neolit	15-44;22;
137	SKOWARCZ	21	osada; osada	neolit; okres wpływów rzymskich	15-44;23;
138	SKOWARCZ	22	śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza	15-44;24;
139	SKOWARCZ	23	śląd osadnictwa	neolit	15-44;25;
140	SKOWARCZ	24	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;26;
141	SKOWARCZ	25	punkt osadniczy; osada; osada	neolit; okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze	15-44;27;
142	SKOWARCZ	26	osada; punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze	15-44;28;
143	SKOWARCZ	27	cmentarzysko grobów skrzynkowych;	wczesna epoka żelaza;	15-44;29;
144	SKOWARCZ	28	śląd osadnictwa	średniowiecze	15-44;30;
145	SKOWARCZ	29	śląd osadnictwa	epoka kamienia	15-44;31;
146	SKOWARCZ	30	Osada	okres wpływów rzymskich	15-44;41;
147	SKOWARCZ	31	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	15-44;42;
148	SKOWARCZ	32	śląd osadnictwa	neolit	15-44;61;
149	SKOWARCZ	33	Osada	okres wpływów rzymskich	15-44;81;
150	SKOWARCZ	34	znalezisko luźne	neolit	
151	SKOWARCZ	35	punkt osadniczy; śląd osadnictwa; śląd osadnictwa;	wczesna epoka żelaza; średniowiecze; okres nowożytny;	15-44;90;
152	SKOWARCZ	36	osada; osada;	średniowiecze; okres nowożytny;	15-44;91;
153	ULKOWY	1	osada?; osada; śląd osadnictwa; cmentarzysko?; osada; osada; cmentarzysko; osada; osada?	wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze; późne średniowiecze; wczesne średniowiecze; wczesna epoka żelaza; epoka kamienia; okres wpływów rzymskich; okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze	15-44;34;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

154	ULKOWY	2	śląd osadnictwa?; śląd osadnictwa?; znalezisko luźne; osada; osada	wczesne średniowiecze; późne średniowiecze; wczesne średniowiecze; neolit?; późne średniowiecze	15-44;33;
155	ULKOWY	3	osada?	wczesna epoka brązu	15-44;84;
156	ULKOWY	4	śląd osadnictwa?; śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza; późne średniowiecze	15-44;83;
157	ULKOWY	5	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;3;
158	ULKOWY	6	śląd osadnictwa	neolit	15-44;4;
159	ULKOWY	7	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa?; osada; osada; osada; osada	neolit; wczesna epoka żelaza; epoka kamienia?; średniowiecze; hallstatt d/okres lateński; późne średniowiecze	15-44;5;
160	ULKOWY	8	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;6;
161	ULKOWY	9	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;7;
162	ULKOWY	10	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; późne średniowiecze	15-44;8;
163	ULKOWY	11	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	15-44;9;
164	ULKOWY	12	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; średniowiecze	15-44;35;
165	ULKOWY	13	śląd osadnictwa; osada; osada; osada; osada; osada	wczesna epoka żelaza; neolit; wczesna epoka żelaza; okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze; późne średniowiecze	15-44;46;
166	ULKOWY	14	śląd osadnictwa	młodsza epoka brązu/wczesna epoka żelaza	15-44;57;
167	ULKOWY	15	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	14-55;58;
168	ULKOWY	16	śląd osadnictwa	średniowiecze	15-44;59;
169	ULKOWY	17	punkt osadniczy	średniowiecze	15-44;32;
170	ŻEUSŁAWKI	1	Cmentarzysko	epoka nieokreślona	16-44;79;
171	ŻEUSŁAWKI	2	znalezisko luźne	neolit	16-44;80;
172	ŻEUSŁAWKI	3	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; okres nowożytny	16-44;75;
173	ŻEUSŁAWKI	4	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	średniowiecze; neolit	16-44;76;
174	ŻEUSŁAWKI	5	śląd osadnictwa	epoka brązu	16-44;77;
175	ŻEUSŁAWKI	6	śląd osadnictwa	późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;78;
176	ŻEUSŁAWKI	7	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza; średniowiecze	16-44;81;
177	ŻEUSŁAWKI	8	śląd osadnictwa	neolit	16-44;82;
178	ŻEUSŁAWKI	9	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	16-44;83;
179	ŻEUSŁAWKI	10	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	16-44;84;
180	ŻEUSŁAWKI	11	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze	16-44;85;
181	ŻEUSŁAWKI	12	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza; późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;86;
182	ŻEUSŁAWKI	13	punkt osadniczy; śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich; późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;87;
183	ŻEUSŁAWKI	14	śląd osadnictwa	późne średniowiecze / okres nowożytny	16-44;88;
184	ULKÓWKI	1	znalezisko luźne	neolit	

5.2.5. Zabytki nieruchomości

Historię miejscowości Gminy Pszczółki dokumentują zabytki nieruchomości. Najstarszymi obiektami dziedzictwa jest urbanistyka tradycyjnych wsi pomorskich, założonych na schemacie tzw. ulicówki oraz lokalna sieć drogowa o średniowiecznym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

rodowodzie. Chroniony układ ruralistyczny dotyczy wsi: Kolnik, Pszczółki, Rębielcz, Skowarcz, Ulkowy i Żeliszawki.

Obiektem wpisującym Gminę Pszczółki w Pomorską Pętlę Europejskiego Szlaku Cysterskiego jest kościół w Różynach. Natomiast pałace, dwory i zespoły folwarczne reprezentują architekturę 2 poł. XIX i 1 ćw. XX wieku, ale zwykle ze śladami struktur starszych, XVII-wiecznych. W pejzażu wiejskim świadkami przeszłości pozostają nieliczne *domy szachulcowe* (Różyny) oraz murowane z cegły domy gburkie, które z powodu charakterystycznych cech występujących w architekturze mieszkalnej końca XIX i 1 ćw. XX wieku na Pomorzu, można określić terminem: *dom pomorski*. Obiektami wyróżniającymi się w przestrzeni wiejskiej są także murowane z cegły na przełomie XIX i XX stulecia wiejskie szkoły i kapliczki. Zróżnicowaną grupę obiektów stanowią zabytki techniki (wiatrak, gorzelnia, zakład przetwórstwa rolnego, zespół budynków kolejowych). Dziedzictwem najstabilniej identyfikowalnym w Gminie Pszczółki pozostają cmentarze ewangelickie.

Obiekty zabytkowe nieruchomości objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa pomorskiego prowadzonego przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku zestawiono w tabeli 4: *Wykaz zabytków nieruchomości w Gminie Pszczółki wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego (stan aktualny na 31.10.2016)*, il. 2-6.

Tabela 4: Wykaz zabytków nieruchomości w Gminie Pszczółki wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa pomorskiego

Lp.	Nr w rej. zabytków woj. pomorskiego	data wpisu do rejestru zabytków	obiekt	adres
1	19	29.01.1949	Budynek podcieniowy	Różyny, ul. Gdańska 47/49
2	293	06.08.1962	Kościół p.w. św. Wawrzyńca	Różyny, ul. Kościelna 8
3	520	05.06.1971	Wiatrak holenderski	Pszczółki, ul. Tczewska 13
4	860	25.04.1977	Zespół pałacowo-parkowy	Żeliszawki, nr 2
5	1362	06.03.1992	Budynek mieszkalny	Różyny, ul. Gdańska 55/57

Obiekty zabytkowe nieruchomości w Gminie Pszczółki objęte ochroną prawną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków zestawiono w tabeli 5: *Wykaz zabytków nieruchomości w Gminie Pszczółki wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków (stan aktualny na 31.10.2016)*.

Tabela 5: Wykaz zabytków nieruchomości w Gminie Pszczółki wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

numer GEZ/2 016	mięscowość	ulica	nr	nazwa obiektu	rok założenia karty w GEZ
1	Kleszczewko	Parkowa	1-2	park podworski	2006
2	Kleszczewko	Pomorska	10	kapliczka	2006
3	Kleszczewko	Pomorska	12-14-16	budynek mieszkalny, d. czworak folwarczny	2006
4	Kolnik	układ ruralistyczny		układ ruralistyczny (XIV-XV w.)	2011
5	Kolnik	Dębowa	39	budynek mieszkalny	2006
6	Kolnik	Dębowa	33	budynek mieszkalny	2006
7	Kolnik	Dębowa	29	budynek mieszkalny	2006
8	Kolnik	Dębowa	25	budynek mieszkalny	2006

 Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
 na lata 2017-2020

9	Kolnik	Dębowa	13	budynek gospodarczy	2006
10	Kolnik	Dębowa	9	budynek gospodarczy	2006
11	Kolnik	Dębowa	9/11	budynek mieszkalny	2006
12	Kolnik	Dębowa	7	budynek mieszkalny	2006
13	Kolnik	Dębowa	5	budynek mieszkalny	2006
14	Kolnik	Dębowa	4	d. Dom Ludowy, ob. Dom Pomocy Społecznej	2006
15	Kolnik	Leszczynowa	6	budynek mieszkalny	2006
16	Kolnik	Topolowa	2	zagroda	2006
17	Kolnik	Topolowa	2	budynek mieszkalny	2006
18	Kolnik	Topolowa	2	budynek gospodarczy	2006
19	Kolnik	Topolowa	2	budynek gospodarczy	2006
20	Kolnik	Topolowa	11	szkoła	2006
21	Kolnik	Topolowa	11	budynek gospodarczy	2006
22	Kolnik	Topolowa	15	budynek mieszkalny	2006
23	Kolnik	Topolowa	20	remiza, kostnica i areszt; ob. ślusarnia	2006
24	Kolnik	Topolowa	28	budynek mieszkalny	2006
25	Kolnik	Topolowa	32	budynek mieszkalny	2006
26	Kolnik	Topolowa	38	budynek gospodarczy	2006
27	Kolnik	Tczewska	11-13	budynek mieszkalny	2006
28	Kolnik	Tczewska	15	budynek gospodarczy	2006
29	Kolnik	Tczewska	50	budynek mieszkalny	2006
30	Ostrowite			park podworski	2006
31	Pszczółki		układ ruralistyczny	układ ruralistyczny (k. XIII w.)	2011
32	Pszczółki	Dworcowa	2	budynek mieszkalny	2006
33	Pszczółki	Dworcowa	4	dworzec kolejowy	2006
34	Pszczółki	Dworcowa	4	łodownia	2006
35	Pszczółki	Dworcowa	4a	spedycja towarowa	2006
36	Pszczółki	Dworcowa	5	poczta, ob. budynek mieszkalny	2006
37	Pszczółki	Fabryczna	6	budynek mieszkalny	2006
38	Pszczółki	Fabryczna	8	magazyn kolejowy	2006
39	Pszczółki	Gdańska	2	budynek mieszkalny	2006
40	Pszczółki	Gdańska	2	budynek gospodarczy	2006
41	Pszczółki	Gdańska	3	budynek mieszkalny celnika	2006
42	Pszczółki	Gdańska	7	budynek mieszkalny celnika	2006
43	Pszczółki	Korczaka	3	budynek mieszkalny	2006
44	Pszczółki	Kościelna		kościół	2006
45	Pszczółki	Kościelna	2	plebania	2006
46	Pszczółki	Kościelna		cmentarz katolicki, parafialny	2016
47	Pszczółki	Kościelna	4	budynek mieszkalny	2006
48	Pszczółki	Kościelna	8	budynek mieszkalny	2006
49	Pszczółki	Kościelna	17	budynek mieszkalny	2006
50	Pszczółki	Kościelna	19	budynek mieszkalny	2006
51	Pszczółki	Kościelna	21	budynek mieszkalny	2006
52	Pszczółki	Kościelna	23	budynek mieszkalny	2006
53	Pszczółki	Kościelna	27	budynek mieszkalny	2006

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

54	Pszczółki	Kościelna	29	budynek administracyjny i mieszkalny	2006
55	Pszczółki	Krótką	1	budynek mieszkalny	2006
56	Pszczółki	Lipowa	6	budynek mieszkalny	2006
57	Pszczółki	Lipowa	8	budynek mieszkalny	2006
58	Pszczółki	Lipowa	10	budynek mieszkalny	2006
59	Pszczółki	Lipowa	30	zagroda	2006
60	Pszczółki	Lipowa	30	budynek mieszkalny	2006
61	Pszczółki	Lipowa	30	budynek gospodarczy	2006
62	Pszczółki	Pomorska / Gdańska	1/1	zespół folwarku	2006
63	Pszczółki	Pomorska	1	d. budynek mieszkalny, ob. przychodnia zdrowia	2006
64	Pszczółki	Gdańska	1	budynek gospodarczy	2006
65	Pszczółki	Pomorska	1	stodoła	2006
66	Pszczółki	Pomorska	4a	zespół rzeźni	2006
67	Pszczółki	Pomorska	4a	budynek mieszkalny	2006
68	Pszczółki	Pomorska	4a	rzeźnia i lodownia	2006
69	Pszczółki	Pomorska	5	budynek mieszkalny ze sklepem	2006
70	Pszczółki	Pomorska	8	budynek mieszkalny	2006
71	Pszczółki	Pomorska	11	budynek mieszkalny	2006
72	Pszczółki	Pomorska	12	d. kościół ewangelicki	2006
73	Pszczółki	Pomorska	17	budynek gospodarczy, ob. mieszkalny	2006
74	Pszczółki	Pomorska	18	d. budynek mieszkalny, ob. Urząd Gminy	2006
75	Pszczółki	Pomorska	20	d. budynek mieszkalny, ob. Urząd Gminy	2006
76	Pszczółki	Pomorska	22	budynek mieszkalny	2006
77	Pszczółki	Pomorska	25	szkoła	2006
78	Pszczółki	Pomorska	30	budynek mieszkalny	2006
79	Pszczółki	Pomorska	42	rozlewnia	2006
80	Pszczółki	Pomorska	43	budynek mieszkalny	2006
81	Pszczółki	Pomorska	47	budynek mieszkalny	2006
82	Pszczółki	Pomorska	49	budynek mieszkalny	2006
83	Pszczółki	Pomorska	51	budynek mieszkalny	2006
84	Pszczółki	Pomorska	59	budynek mieszkalno-gospodarczy	2006
85	Pszczółki	Pomorska	61	budynek mieszkalny	2006
86	Pszczółki	Pomorska	63	budynek mieszkalny	2006
87	Pszczółki	Przy wiatraku	31	budynek mieszkalny	2006
88	Pszczółki	Przy wiatraku	31	budynek gospodarczy	2006
89	Pszczółki	Sportowa	1	budynek mieszkalny	2006
90	Pszczółki	Sportowa	10	budynek mieszkalny	2006
91	Pszczółki	Sportowa	13	budynek mieszkalny	2006
92	Pszczółki	Sportowa	18	budynek mieszkalny	2006
93	Pszczółki	Tczewska		kaplica cmentarna	2006
94	Pszczółki	Tczewska	17	budynek mieszkalny	2006
95	Pszczółki	Tczewska	18	budynek mieszkalny	2006
96	Pszczółki	Tczewska	20	budynek mieszkalny	2006
97	Pszczółki	Tczewska	29	wiatrak	2006

 Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
 na lata 2017-2020

98	Rębielcz	układ ruralistyczny		układ ruralistyczny (z 1332 r.)	2011
99	Rębielcz			kapliczka	2006
100	Rębielcz		9	budynek mieszkalny	2006
101	Rębielcz		9	budynek gospodarczy	2006
102	Rębielcz		11	budynek mieszkalny	2006
103	Rębielcz		14	budynek mieszkalny	2006
104	Rębielcz		14	stajnia	2006
105	Rębielcz		16	budynek mieszkalny	2006
106	Rębielcz		18	szkoła, ob. budynek mieszkalny	2006
107	Rębielcz	dz.16		cmentarz ewangelicki	2016
108	Różyny	układ ruralistyczny		układ ruralistyczny (z 1347 r.)	2011
109	Różyny	Dworcowa	5	dworzec kolejowy	2006
110	Różyny	Gdańska	49	dom podcieniowy	2006
111	Różyny	Gdańska	55/57	budynek mieszkalny	2006
112	Różyny	Gdańska	63	budynek gospodarczy	2006
113	Różyny	Gdańska	65	budynek mieszkalny	2006
114	Różyny	Gdańska	73	budynek mieszkalny	2006
115	Różyny	Kościelna	2	szkoła	2006
116	Różyny	Kościelna	5	budynek gospodarczy	2006
117	Różyny	Kościelna	8	kościół z cmentarzem	2006
118	Różyny	Łąkowa	1	zajazd, ob. budynek mieszkalny	2006
119	Różyny	Łąkowa	1	budynek gospodarczy	2006
120	Różyny	Leśna ok. 500 m od skrzyżowania z drogą Gdańsk-Pszczółki		cmentarz ewangelicki, po.0.03 ha	2016
121	Skowarcz	układ ruralistyczny		układ ruralistyczny (z 1215 r.)	2011
122	Skowarcz	Krótką	2	budynek mieszkalny	2006
123	Skowarcz	Krótką	2	budynek gospodarczy	2006
124	Skowarcz	Gdańska	9	szkoła	2006
125	Skowarcz	Gdańska	11	zajazd	2006
126	Skowarcz	Gdańska	17	budynek mieszkalny	2006
127	Skowarcz	Gdańska	25	zagroda	2006
128	Skowarcz	Gdańska	25	budynek mieszkalny	2006
129	Skowarcz	Gdańska	25	budynek gospodarczy	2006
130	Skowarcz	Gdańska	33/35	budynek mieszkalny	2006
131	Skowarcz	Gdańska	36/38	budynek mieszkalny	2006
132	Skowarcz	Gdańska	37	budynek mieszkalno-gospodarczy	2006
133	Skowarcz	Gdańska	44/46	d. stajnia	2006
134	Skowarcz	Gdańska	56	budynek mieszkalny	2006
135	Skowarcz	Kwiatowa	3	budynek mieszkalny	2016
136	Skowarcz	Łąkowa	10	budynek mieszkalny	2006
137	Skowarcz	Spacerowa	21	budynek mieszkalny	2006
138	(wyłączono w 2013 r.)				
139	Skowarcz	Topolowa	1	budynek mieszkalny	2006
140	Skowarcz	Topolowa	1	budynek mieszkalno-gospodarczy	2006
141	Skowarcz	Topolowa	1	budynek gospodarczy	2006

 Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
 na lata 2017-2020

142	Skowarcz	Żuławska	6	budynek mieszkalny	2006
143	Ulkowy	układ ruralistyczny		układ ruralistyczny (z 1307 r.)	2011
144	Ulkowy		3	budynek mieszkalny	2006
145	Ulkowy		6	budynek mieszkalny	2006
146	Ulkowy		13	budynek mieszkalny	2006
147	Ulkowy			park	2006
148	Ulkowy	dz. 5		cmentarz rodowy wraz ze starodrzewem i aleją prowadzącą do cmentarza	2016
149	Ulkowy		15	budynek mieszkalny	2006
150	Ulkowy		23	budynek mieszkalny	2006
151	Ulkowy		24	budynek mieszkalny	2006
152	Ulkowy		27	d. gorzelnia, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy	2006
153	Ulkowy		33	budynek mieszkalny	2006
154	Ulkowy		42	budynek mieszkalny	2006
155	Żeliszawki	układ ruralistyczny		układ ruralistyczny (XVI w.)	2011
156	Żeliszawki			zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem	2011
157	Żeliszawki		2	pałac	2006
158	Żeliszawki		2	park	2006
159	Żeliszawki		25	d. gorzelnia, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy	2006
160	Żeliszawki		25	budynek produkcyjno-magazynowy	2006
161	Żeliszawki		25	magazyn	2006
162	Żeliszawki		25	budynek administracyjno-mieszkalny	2006
163	Żeliszawki		3	szkoła	2006
164	Żeliszawki		16	budynek mieszkalny	2006
165	Żeliszawki	na pd. skraju wsi		cmentarz rodowy z aleją dębową	2016
166	Żeliszawki	poza wsią na pd.-zach., na wzniesieniu otoczony polami		cmentarz pocholeryczny	2016

5.2.6. Zabytki ruchome

Gmina Pszczółki nie posiada w swoim władaniu zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków, na terenie gminy nie ma zarejestrowanych kolekcji zabytków ruchomych, natomiast **sakralne zabytki wpisane do rejestru zabytków ruchomych województwa pomorskiego są w posiadaniu Parafii Rzymsko-Katolickiej w Różnach: zespół barokowego wyposażenia kościoła** – obiekty te podlegają opiece konserwatorskiej (możliwość dofinansowania prac konserwatorskich ze środków publicznych). Ze względu na bezpieczeństwo obiektów, wykaz zabytków ruchomych województwa pomorskiego nie podlega upublicznieniu. Na wypadek konfliktów i kryzysów zabytki ruchome podlegają zabezpieczeniu; wsparcia organizacyjnego właścicielowi w tym zakresie udziela administracja gminna (plan zabezpieczenia zabytków na terenie gminy sporządza pełnomocnik wójta ds. bezpieczeństwa w uzgodnieniu z powiatową służbą zarządzania kryzysowego).

Zespół barokowego wyposażenia kościoła pw. Św. Wawrzyńca w Różnach z obrazem *Ukrzyżowania* pędzla Hermana Hana (il. 71) oraz organy oliwskiego organmistrza Friedricha

Rudolfa Dalitza są promowane jako dziedzictwo pocysterskie w ramach popularyzacji Pomorskiej Pętli Europejskiego Szlaku Cysterskiego. Walory artystyczne i historyczne obiektów stanowią potencjał dotychczas wykorzystywany w promocji turystycznej gminy tylko w niewielkim stopniu, natomiast w zakresie kreowania tożsamości Gminy Pszczółki te wartościowe obiekty pozostają poza zainteresowaniem animatorów życia społecznego.

5.2.7. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Gmina Pszczółki nie posiada wyodrębnionej jednostki powołanej do gromadzenia i badania oraz opieki nad obiektami posiadającymi wartość historyczną bądź artystyczną o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. Znaleźiska archeologiczne związane z ratunkowymi i systematycznymi badaniami przeprowadzonymi na terenie Gminy Pszczółki znajdują się władaniu Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Ponieważ odnajdywane artefakty nie należały do najwybitniejszych okazów charakteryzujących Pomorze Gdańskie, nie zostały włączone do ekspozycji, ale stanowią ogólny materiał badawczy.

Lokalni miłośnicy przeszłości dysponują prywatnymi zbiorami artefaktów związanych z przeszłością Gminy Pszczółki (pocztówki z przełomu XIX i XX wieku) i kulturą agrarną (sprzęty wiejskich gospodarstw domowych z 1 poł. XX w., stare sprzęty i maszyny rolnicze, urządzenia pszczelarskie). Poprzez aktywność w Internecie i wydawniczą włączają się w ilustrowanie i identyfikację wizualną swojej *Małej Ojczyzny*. W szkołach, w ramach realizowanej ścieżki dydaktycznej edukacji regionalnej, organizowane są okazjonalnie wystawy sprzętów regionalnych, niekiedy zawierające artefakty o wartościach muzealnych.

W Gminnej Bibliotece Publicznej w Pszczółkach przy ul. Kościelnej 8a funkcjonuje Muzeum Miodu zorganizowane w formie projektu promocyjnego, jako ekspozycja edukacyjna. Partnerem i współorganizatorem projektu jest Gmina Pszczółki. Muzeum nie posiada zbiorów muzealnych, a ekspozycja w ograniczonym stopniu akomoduje dziedzictwo kulturowe.

W Gminie Pszczółki jest potencjał do założenia muzeum, a unikatowa wartość stanowisk archeologicznych (artefakty we władaniu Muzeum Archeologicznego w Gdańsku) oraz doświadczenia z organizacją ekspozycji nt. pszczelarstwa mogłyby być podstawą wystaw i badań obejmujących przeszłość Gminy Pszczółki, na których zaprezentowano by średniowieczne cechy lokalnego osadnictwa pomorskiego, nowożytną historię miejscowych posiadaczy zespołów dworsko-parkowych z folwarkami, rozwój gospodarki rolno-przemysłowej w 2 poł. XIX w. i pocz. XX stulecia, wielokulturowość dziedzictwa.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO, przyjętej na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Mieszkańcy Gminy Pszczółki mają **samoświadomość etniczną i kulturową związaną z pamięcią własnych korzeni migracyjnych**. Ich wspólnotą kulturową od powojennych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

dziesięcioleci kształtuje Kościół katolicki, obyczajowość zakorzeniona w religijności oraz współczesny patriotyzm polski.

Dziedzictwem wypracowanym promocyjnie na odkrywaniu lokalnej przeszłości jest pszczelarstwo wywiedzione z tradycji cysterskiej.

Gromadzenie i udostępnianie księgozbioru realizują Gminna Biblioteka Publiczna w Pszczółkach i biblioteki szkolne, promujące czytelnictwo i udział w kulturze amatorskiej poprzez organizację konkursów plastycznych i małych form teatralnych.

Propagowanie kultury muzycznej incydentalnie realizują szkoły i parafia w Różynach. Reliktem obrzędowości są tematyczne widowiska szkolne (np. wieczory kolędowe).

Niematerialnym dziedzictwem kulturowym są geograficzne i historyczne nazwy miejscowości, funkcjonujące w polskiej i niemieckiej wersji językowej, niestety słabo znane mieszkańcom wsi Gminy Pszczółki.

Miniona wielokulturowość Gminy Pszczółki i lokalna historia nie jest aktywnością gminnych instytucji kultury i edukacji.

W zaniku są miejscowe tradycje rolnicze. Nowoczesna technika rolna i nowoczesna infrastruktura rolnicza, atrakcyjne pod względem poprawy efektywności i warunków pracy, wpływają na zmianę modelu funkcjonowania mieszkańców wsi związanych z uprawą roli. Uwarunkowania towarzyszące zmianom w rolnictwie są potencjałem ochrony kulturowej wsi, poprzez etnograficzne działania muzealne.

5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Pszczółki

Obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego są zabytkami o najwyższym znaczeniu kulturowym dla Gminy Pszczółki; ich walorowanie kulturowe, ocena stanu zachowania oraz zagrożenia zostały zestawione w tabeli 7: *Wykaz zabytków nieruchomych w Gminie Pszczółki wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa pomorskiego z walorowaniem kulturowym, oceną stanu zachowania oraz oceną zagrożeń* (il. 2-24).

Tabela 7: Wykaz zabytków nieruchomych w Gminie Pszczółki wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa pomorskiego, z walorowaniem kulturowym, oceną stanu zachowania oraz oceną zagrożeń

aktualny Nr w rejestrze zabytków woj. pomorskiego	obiekt	adres obiektu	znaczenie zabytku dla środowiska kulturowego Gminy	ocena stanu zachowania zabytku	ocena zagrożeń
19	Budynek podcieniowy (il. 2)	Różyny ul. Gdańska 47/49	obiekt o znaczeniu ponadregionalnym – architektura związana z osadnictwem holenderskim na Żuławach.	1.stan zachowania struktury oryginalnej – bardzo dobry; 2.stan użytkowy obiektu – dobry; 3.kontekst przestrzenny – dobry	Możliwości finansowe właściciela i uciążliwości związane z funkcjonowaniem drogi krajowej nr 91” mogą zagrozić statyce obiektu
293	Kościół p.w. św. Wawrzyńca (il. 3-7)	Różyny ul. Kościelna 8	obiekt o znaczeniu ponadregionalnym – włączony do Pomorskiej Pętli Europejskiego Szlaku Cysterskiego	1.stan zachowania struktury oryginalnej – bardzo dobry; 2.stan użytkowy obiektu – dobry; 3.kontekst przestrzenny – dobry	Możliwości finansowe właściciela i uciążliwości związane z funkcjonowaniem drogi krajowej nr 91” mogą zagrozić statyce obiektu

 Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
 na lata 2017-2020

520	Wiatrak holenderski (il.8-12)	Pszczółki ul Tczewska 13	obiekt o znaczeniu ponadregionalnym – architektura związana z osadnictwem holenderskim na Żuławach	1.stan zachowania struktury oryginalnej – dobry; 2.stan użytkowy obiektu – zły, obiekt nieużytkowany; 3.kontekst przestrzenny – zły, obiekt wyłączony z zespołu zabudowań młyna	Ograniczone możliwości finansowe właściciela i brak możliwości użytkowania obiektu mogą zagrozić zabytkowej architekturze i wyposażeniu
860	Zespół pałacowo- parkowy z folwarkiem i gorzelnią (il. 13-20)	Żeliszewki Nr 2	obiekt o znaczeniu ponadregionalnym – potencjał szlaku kulturowego: <i>Pałace, dwory i folwarki na Pomorzu</i>	1.stan zachowania struktury oryginalnej – dobry; 2.stan użytkowy obiektu – zły; 3.kontekst przestrzenny – dość dobry	Ograniczone możliwości finansowe właścicieli, rozdzielenie zespołu pomiędzy różnych użytkowników, częściowy brak funkcji i presja „modernizacji” zagrożają dewastacją zespołu architektonicznego i poszczególnych elementów
1362	Budynek mieszkalny tzw. <i>dom pomorski</i> (il. 21-24)	Różyny ul. Gdańska 55/57	obiekt o znaczeniu regionalnym – potencjał szlaku kulturowego: <i>Dom pomorski</i>	1.stan zachowania struktury oryginalnej – dobry; 2.stan użytkowy obiektu – zły; 3.kontekst przestrzenny – dość dobry	Ograniczone możliwości finansowe właściciela i uciążliwości związane z funkcjonowaniem drogi krajowej nr 91” mogą zagrozić statyce obiektu; presja „modernizacji” może powodować utratę wartości historycznej i walorów kulturowych zabytku

Charakterystycznym i wyróżniającym elementem dziedzictwa materialnego Gminy Pszczółki jest **kościół pocysterski w Różynach** barokowym wyposażeniem wewnątrz i przynależnymi utensyliami oraz **relikty cysterskiej kultury ekonomicznej: pszczelarstwo**, wpisane w **Pomorską Pętlę EUROPEJSKIEGO SZLAKU CYSTERSKIEGO**, zabytki o ponadregionalnym znaczeniu kulturowym. Zachowanie tych obiektów i podnoszenie ich standardu funkcjonalnego jest zadaniem strategicznym w zakresie opieki nad zabytkami zarówno właścicieli, jak i instytucji samorządowych, ze wsparciem państwowym.

Zespół budynków kolejowych w Pszczółkach z domami celników jest ważnym znakiem tożsamości o znaczeniu ponadregionalnym; stanowi potencjał dla rozwoju turystyki historycznej.

Wartościowym zespołem obiektów zabytkowych są **rezydencje wkomponowane niegdyś w zespoły funkcjonalne z folwarkami**. Zarówno obiekty o architekturze kwalifikowanych twórców jak i lokalne rozwiązania są potencjałem dla zachowania przestrzeni wiejskiej z dominantą zabudowy dworskiej ukształtowanej w 2 poł. XIX wieku.

Obrazem wsi pomorskiej pozostaje **architektura ceglana siedlisk gburskich**, którą tworzą: budynek mieszkalny, tzw. „dom pomorski”, zabudowania gospodarcze łączące

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

funkcje obory, stajni i chlewu, niekiedy wozowni, a rzadziej stodoły. W ostatnich dziesięcioleciach nastąpiły dynamiczne zmiany zagospodarowania wsi związane z modernizacją produkcji rolniczej – zatem zachowanie relikwów w/w założeń ma szczególne znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

5.4. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków w Gminie Pszczółki

Do katalogu zabytków o najważniejszym znaczeniu dla gminy należy włączyć także obiekty objęte niższym zakresem ochrony konserwatorskiej (wpis do gminnej ewidencji zabytków), których funkcjonalizm lokalny standaryzuje je, jako **zabytki charakterystyczne dla Gminy Pszczółki**, z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków tworzącymi zespoły albo **stanowiące potencjał dla rozwoju szlaków kulturowych**:

- **parki dworskie i relikty zespołów folwarcznych** w: Kleszczewku (il. 25-26), Ulkowach (il. 27-28), Ostrowitem (il. 29-30) i Pszczółkach (il. 31-32) stanowią potencjał dla *szlaku kulturowego: Pałace, dwory i folwarki na Pomorzu*.
- **zabytki kultury regionalnej**, m.in. bardzo interesujący typ tzw. **domu pomorskiego** (il. 33-34), murowanego z czerwonej cegły na kamiennej podmurówce z XIX/XX w. oraz odchodzące już w „niebyt” w niezwykle szybkim tempie **zabudowania gospodarcze** (il. 35-36) z 2 poł. XIX w. i starsze (Różyny, Pszczółki, Skowarcz, Kolnik itp). Architektura ceglana kreowała zespół użytkowy: obszerny dom z reprezentacyjnym wejściem od frontu, stodoła i budynek obory łączony funkcjonalnie z chlewem i stajnią. Charakterystyczny dla wsi pomorskiej zespół architektoniczny podporządkowany był celom gospodarczym związanym z produkcją żywności ponad potrzeby własne; **siedlisko gburskie** (il. 37-38) pozostaje dokumentem gospodarki towarowej i jako takie powinno podlegać ochronie zarówno w poszczególnych elementach, ale również jako zespół;
- **obiekty oświatowe** w Kolniku (il. 39-40), Pszczółkach, Różynach (il. 41), Rębielczu (il. 42), Skowarczu (il. 43) i Żeliszawkach (il. 44) - od kilkunastu lat trwa proces zmian funkcjonalnych starych szkół. Niektóre szkoły zmieniły swoje funkcje na wyłącznie mieszkalne albo w najbliższym czasie nastąpi zmiana formy użytkowania. Problemem jest nadanie właściwych funkcji dla budynku gospodarczego pierwotnie związanego szkołą w zespół funkcjonalny (Kolnik).
- **zabytki techniki** stanowią w Gminie Pszczółki nieliczną grupę wartościowych obiektów:
 - **zespół budynków kolejowych w Pszczółkach** (il. 45-49; szczególnie cenny zespół z 2 poł. XIX w. obejmujący dworzec, magazyny, budynki administracji i mieszkalne oraz d. pocztę; postulowany wpis do rejestru zabytków) i Różynach (il. 50);
 - **gorzelnie**: w zespole zabudowań folwarcznych w Żeliszawkach (il. 51-52) i w Ulkowach (il. 53-54; ob. budynek mieszkalno-gospodarczy, zagrożony degradacją);
 - **zespół budynków rzeźni w Pszczółkach** (il. 55-57; zagrożony degradacją);
- **sieć osadnicza**, układ dróg lokalnych założony na średniowiecznym układzie komunikacyjnym z *via regis* do Gdańska; *szlak bursztynowy* do Gdańska; **panoramy krajobrazowe historycznych układów ruralistycznych** (Kolnik, Rębielcz, Skowarcz, Ulkowy, Żeliszawki, itp.); **budynki obsługi drogi**: zajazdy i stajnia (il. 59-62; Różyny, Skowarcz), domy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

celników (il. 63-64; Pszczółki) stanowi potencjał gminnego szlaku kulturowego/rowerowego;

- **cemntarze ewangelickie**, miniona kultura sepulkralna (il. 65-70; Żeliszawki, Ulkowy, Różyny, Rębielcz, Pszczółki), obecnie bardzo zaniedbane, stanowią potencjał gminnego szlaku rowerowego promującego wielokulturowe dziedzictwo Pomorza.

W Gminie Pszczółki nasycenie przestrzeni kulturowej obiektami zabytkowymi jest stosunkowo duże. Ilościowo dominują obiekty o znaczeniu lokalnym i regionalnym, stanowiące potencjał dla rozwoju szlaków kulturowych.

Wieloletnie zaniedbania w zakresie świadomości społecznej o potrzebie zachowania dziedzictwa kulturowego niemającego cech wybitnych dla kultury narodowej, ale posiadającego walory specyfiki lokalnej, skutkują złym stanem zabytków i traktowaniem ochrony konserwatorskiej, jako formy represji. Szczególnie budynki mieszkalne i dawne gospodarce adaptowane na cele mieszkalne zostały bardzo zdegradowane w wyniku przeludnienia i chaotycznych remontów, wymagają pilnej interwencji konserwatorskiej. Zmiany kształtów otworów okiennych, zmiany elewacji i zmiany form i kształtów dachów zacierają w istotny sposób cechy zabytkowe obiektów. Zatem zwalorowanie zabytków o znaczeniu lokalnym, oceną stanu zachowania i identyfikacja zagrożeń jest początkiem procesu właściwej opieki nad zabytkami, zarówno ze strony administracji gminnej, jak i właścicieli obiektów zabytkowych. Pierwszoplanowym działaniem powinno być uwrażliwienie właścicieli zabytków i społeczności lokalnej na potrzebę ochrony dziedzictwa kulturowego oraz **udzielanie profesjonalnego doradztwa w zakresie remontów realizowanych tzw. systemem gospodarczym**.

Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków, ale obecnie **zabytkinajbardziej zagrożone**, najczęściej z powodu nieuregulowanej sytuacji własnościowej lub z uwagi na zanik dawnych funkcji użytkowych zostały zestawione w tabeli 8: *Wykaz zagrożonych zabytków nieruchomości w Gminie Pszczółki, z walorowaniem kulturowym, oceną stanu zachowania oraz oceną zagrożeń*.

Tabela 8: Wykaz zagrożonych zabytków nieruchomości w Gminie Pszczółki z walorowaniem kulturowym, oceną stanu zachowania oraz oceną zagrożeń

aktualny Nr w Ewidencji Zabytków	obiekt	adres obiektu	znaczenie zabytku dla środowiska kulturowego Gminy	ocena stanu zachowania zabytku	ocena zagrożeń
1, 3	Zespół dworski: park podworski i d. czworak folwarczny (il. 25-26)	Kleszczewko	obiekt o znaczeniu regionalnym – potencjał Pałace, dwory i folwarki na Pomorzu	zabytek zdegradowany, dwór nie istnieje, teren folwarku i parku; podzielony na kilka własności; w parku zatarta pierwotna kompozycja	1.Konieczne nakłady na rewitalizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli; 2.ograniczona percepcja potrzeby ochrony zabytku
30	Zespół dworski: park podworski (il. 29-30)	Ostrowite	obiekt o znaczeniu regionalnym – potencjał Pałace, dwory i folwarki na Pomorzu	zabytek zdegradowany, w bardzo złym stanie; zatarta pierwotna kompozycja zieleni	Konieczne nakłady na rewitalizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli
147, 152	Zespół dworski: park podworski i d. gorzelnia w zespole folwarku (il. 27-28)	Ulkowy	obiekt o znaczeniu regionalnym – potencjał Pałace, dwory i folwarki na Pomorzu	zabytek zdegradowany, dwór nie istnieje, teren folwarku i parku; podzielony na kilka własności i współwłasności; w parku zatarta pierwotna kompozycja zieleni	1.Konieczne nakłady na rewitalizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli; 2.ograniczona percepcja potrzeby ochrony zabytku

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

62-65	Zespół folwarczny (il. 31-32)	Pszczółki	obiekt o znaczeniu regionalnym – potencjał <i>Palace, dwory i folwarki na Pomorzu</i>	teren folwarku podzielony na kilka własności i współwłasności	1.Konieczne nakłady na remont i modernizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli; 2."modernizację" nie uwzględniając pierwotnej funkcji zespołu; 3.brak funkcji ekonomicznych dla zabudowań gospodarczych
32-38	Zespół zabudowań kolejowych (il.45-49)	Pszczółki	obiekt o znaczeniu regionalnym – zespół infrastruktury kolejowej	Po przekształceniach własnościowych dominują funkcje mieszkalne również d. budynków administracyjnych, brak funkcji ekonomicznych dla zabudowań gospodarczych (d. magazynów)	1.Konieczne nakłady na remont i modernizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli; 2."modernizację" nie uwzględniając pierwotnej estetyki obiektu; 3.brak funkcji ekonomicznych dla zabudowań gospodarczych.
109	Dworzec kolejowy (il. 50)	Różyny	obiekt o znaczeniu regionalnym – zespół infrastruktury kolejowej	Obiekt podzielony na kilka własności i współwłasności, ślady remontów prowadzonych bez uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi	1.Konieczne nakłady na remont i modernizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli; 2.ograniczona percepcja potrzeby ochrony zabytku
66-68	Zespół rzeźni (il. 55-57)	Pszczółki	Obiekt o znaczeniu lokalnym -potencjał <i>szlaku kulturowego architektury ceglanej</i>	zabytek zdegradowany, w złym stanie technicznym; podzielony na kilka własności	1.Konieczne nakłady na remont i modernizację przekraczają możliwości finansowe właścicieli; 2.ograniczona percepcja potrzeby ochrony zabytku; 3.brak funkcji ekonomicznych dla zabudowań gospodarczych.

Zagrożeniem dla tożsamości regionu i dziedzictwa kulturowego Gminy Pszczółki jest pozostawienie właścicieli obiektów zabytkowych bez wsparcia merytorycznego i finansowego, bowiem presja na „modernizację” otoczenia i poprawę warunków bytowych przy dużej podaży współczesnych technologii skłania do aktywności nieliczącej się z potrzebami społecznymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, jako dobra wspólnego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ➤ atrakcyjne położenie w bliskości aglomeracji Gdańska ➤ przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 91 o dużym znaczeniu tranzytu w ramach województwa gdańskiego ➤ atrakcyjne walory środowiska przyrodniczego i krajobrazowego (Park Krajobrazowy Żuławy Wiślane, wgląd na Żuławy i Pojezierze Starogardzkie) ➤ możliwości pozyskiwania środków finansowych w perspektywie 2014 –2020 ➤ działalność kulturalno-oświatowa i wystawiennicza gminnych instytucji kultury i szkół samorządowych ➤ działalność lokalnych środowisk wiejskich pielęgnujących lokalne dziedzictwo ➤ występowanie na terenie gminy obiektów zabytkowych charakterystycznych dla środowiska kulturowego regionu (dziedzictwo pocysterskie, rezydencje i dwory, tzw. ceglany dom pomorski,) 	<ul style="list-style-type: none"> • tranzytowe położenie bez wjazdu na autostradę A1 • zły stan techniczny znacznej części obiektów zabytkowych • niedostateczna świadomość mieszkańców o wartości zasobów kulturowych gminy • niewielka ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków • brak uregulowanego stanu własności części obiektów zabytkowych • brak środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych i ich otoczenia, trudność pozyskiwania tych środków dla obiektów niewpisanych do rejestru zabytków • tendencja do niekorzystnego przekształcania zabudowy historycznej oraz jej otoczenia • zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form architektonicznych oraz tradycyjnych materiałów • minione tendencje i mody urbanistyczne z lat 60 i 70 XX w., m.in. zachwianie linii zabudowy, zaburzenie tradycyjnych układów ruralnych • brak zagospodarowania otoczenia wielu zabytków (np. podwórek, bocznych uliczek) • słabo zorganizowany mechanizm kontroli i zarządzania obiektami zabytkowymi z uwzględnieniem szczególnych uwarunkowań związanych z koniecznością ochrony ich wartości – samowole budowlane • chaos reklamowy • brak gminnego systemu informacji wizualnej

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ➤ uwzględnienie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych programowania rozwoju Gminy Pszczółki ➤ możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych z funduszy zewnętrznych, w tym: państwowych, samorządowych, prywatnych, wyznaniowych, z Unii Europejskiej itd. ➤ rosnąca identyfikacja mieszkańców z dziedzictwem kulturowym gminy, ➤ wzrost zainteresowania mieszkańców wyglądem i stanem technicznym nieruchomości ➤ wzrost zainteresowania właścicieli i zarządców nieruchomości zabytkowych ochroną i opieką nad zabytkami (wynikająca z możliwości dofinansowania prac konserwatorskich i restauratorskich) ➤ wzrost zainteresowania budową produktów turystycznych na bazie lokalnych wartości kulturowych ➤ poprawa dostępności informacji o zabytkach, ➤ realizowana edukacja regionalna w szkołach ➤ edukacja w dziedzinie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym ➤ budowa tras turystycznych i przestrzeni rekreacyjnych z uwzględnieniem obiektów zabytkowych ➤ współpraca z gminami sąsiednimi w zakresie tras wykraczających poza obszar gminy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ekspansja mieszkalnictwa na teren Gminy mieszkańców nieintegrujących się lokalnie (syndrom „sypialni” aglomeracji Gdańska) ▪ uciążliwość środowiskowa ciągów komunikacyjnych: autostrady A1 i linii kolejowej Gdańsk-Tczew ▪ mała ilość terenów urządzonej zieleni np. parków, skwerów, promenad itp. ▪ pogarszający się stan techniczny i estetycznej zabytków spowodowany ich niewłaściwym użytkowaniem oraz dowolnym przekształcaniem ▪ samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień i nadzoru służb konserwatorskich ▪ utrata integralności zabytkowej przestrzeni wsi oraz deprecjacja cennych kulturowo i krajobrazowo obszarów gminy poprzez ekspansywny rozwój inwestycji bez nawiązania do lokalnej tradycji budowlanej ▪ presja na recepcję turystów przy minimalizowaniu zainwestowania w rozbudowę bazy hotelowej ▪ brak pozytywnych przykładów rozwiązań nawiązujących do miejscowej tradycji ▪ brak świadomości właścicieli i użytkowników o walorach i znaczeniu obiektów zabytkowych, przy niedostatku mechanizmów promujących właściwe rozwiązania ▪ brak funkcji i użytkowania, lub funkcja degradująca obiekty zabytkowe ▪ brak środków na skuteczną ochronę i zabezpieczenie zabytków ▪ presja inwestycyjna skutkująca nadmierną, ekspansywną ingerencją w historyczny układ i substancję zabytkową ▪ nieuregulowana sytuacja prawno-własnościowa, współwłasności, wtórne podziały i parcelacje ▪ klęski żywiołowe i zdarzenia losowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

7. Założenia programowe Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 ma służyć ochronie i wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego w szerokim spektrum życia społecznego, w celu rozwoju gospodarczego społeczności lokalnej. W wyniku realizacji Programu powinno nastąpić przejście od pasywnej ochrony zabytków i częściowych działań konserwatorskich do stosowania zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.

Ramy programowe Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki wyznaczają następujące zagadnienia:

1. kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w gminie władz samorządowych i mieszkańców;
2. wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – wdrażanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Pszczółki;
3. włączenie dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów rozwojowych, poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Gminy Pszczółki;
4. wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej tożsamości;
5. umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o wartościach zabytkowych;
6. podnoszenie walorów obiektów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji Gminy Pszczółki;
7. wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. rozwijanie szlaków turystyczno-kulturowych, rewitalizacja zabytków, tworzenie stref aktywności kulturowej).

Celem strategicznym dla Gminy Pszczółki - realizowanym z użyciem narzędzia, jakim jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 - jest zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy, służące rozwojowi społeczno-gospodarczemu i pogłębianiu tożsamości jej mieszkańców.

Metodą realizacji tak określonego celu będzie jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, stosowanych przez władze gminne przy wykonywaniu zadań własnych, realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury oraz społeczności lokalnej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

7.1. Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Gmina Pszczółki, poprzez administrację samorządową i instytucje samorządowe, w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami realizuje cel strategiczny w ramach następujących priorytetów:

Priorytet 1: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM GMINY

Priorytet 2: OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

Priorytet 3: DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI

7.2. Kierunki działań oraz zadania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Priorytet 1: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM GMINY	
Kierunki działań	Zadania
1. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	<ul style="list-style-type: none"> • podejmowanie starań o uzyskanie środków wewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, • systematyczna kontrola stanu utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminy, • dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach będących własnością gminy poprzez udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, na podstawie stosownej uchwały, • oznakowanie obiektów zabytkowych na terenie gminy, • wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, kolekcji, parków kulturowych itp.
2. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, • rewaloryzacja zabytkowej zieleni stanowiącej własność gminy, • zapewnienie lub wskazanie właściwego doradztwa budowlano-konserwatorskiego i popularyzowanie dobrych praktyk, • zacieśnienie współpracy z właściwym dla Gminy Pszczółki konserwatorem zabytków oraz ze starostwem powiatowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

<p>3. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ul style="list-style-type: none"> • współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną konserwatorską, • wspieranie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną (w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki), • wsparcie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i Funduszu Pracy), • wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach oferujących wypoczynek i rekreację (regionalne potrawy, regionalna estetyka wnętrz, upominki oparte na miejscowych tradycjach).
--	--

<p>Priorytet 2: OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</p>	
<p>Kierunki działań</p>	<p>Zadania</p>
<p>1. Zintegrowana ochrona</p>	<ul style="list-style-type: none"> • aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, • włączenie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami do innych działań strategicznych gminy
<p>2. Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy, • egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną, określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • przeciwdziałanie samowolom budowlanym na obiektach zabytkowych, • podjęcie współpracy z uczelniami: prace studialne i praktyki studenckie z zakresu dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Priorytet 3: DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA i EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI	
Kierunki działań	Zadania
1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> • aktualizacja internetowej bazy danych o zabytkach gminy, • aktualizacja dokumentacji fotograficznej stanu zabytków (co 2 lata), • wskazanie właścicielom obiektów zabytkowych wartości i elementów, które winny podlegać ochronie
2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie folderów i publikacji o kolicznościowych poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, • organizacja konkursów tematycznych z zakresu dziedzictwa kulturowego na szczeblu szkolnym i gminnym, • organizacja konferencji, wykładów, warsztatów z zakresu popularyzacji dziedzictwa kulturowego, • współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu popularyzacji dziedzictwa kulturowego gminy
3. Promocja regionalnego dziedzictwa	<ul style="list-style-type: none"> • aktualizacja systemu oznakowania zabytków na terenie gminy (tablice, plansze), • opracowanie systemu przestrzennej informacji gminnej (nazw geograficznych i nazw ulic), • opracowanie i oznakowanie szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych dziedzictwa kulturowego, • promocja idei parków kulturowych (np. <i>Wzgórze Nadziei</i> w Ulkowach {z ekspozycją archeologiczną}, <i>Pamięć Pokoleń</i> (na bazie zespołu pałacowo-parkowego z folwarkiem w Żeliszawkach i reliktyw założenia dworskiego w Kleszczewku), <i>Stąd do wieczności...</i> (wielokulturowy, na bazie komentarzy ewangelickich).

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1. Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego będzie uwzględniana przez władze Gminy Pszczółki przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego (realizacja priorytetu 2: Ochrona i rewitalizacja krajobrazu kulturowego). W zakresie wykonawczym prawa miejscowego ochrona zabytków i opieka nad zabytkami będzie realizowana poprzez wykonywanie postanowień prawnych zawartych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (realizacja priorytetu 1: Zarządzanie dziedzictwem kulturowym gminy). W ramach posiadanych instrumentów prawnych administracja gminna będzie realizować ochronę dziedzictwa kulturowego, poprzez:

- ochronę krajobrazu kulturowego wsi objętych ochroną konserwatorską,
- ochronę zabytków nieruchomych w kontekście lokalizacji nowych inwestycji,
- ochronę zabytków nieruchomych w zakresie realizacji remontów i modernizacji obiektów,
- ochronę zabytków ruchomych w zakresie wsparcia konserwacji.

Celem wspierania prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem oraz w historycznych układach przestrzennych, a także zabytkowego wyposażenia i wystroju Wójt Gminy Pszczółki opracuje nowy instrument prawny: uchwałę w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Gminy Pszczółki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania (realizacja priorytetu 2: Ochrona i rewitalizacja krajobrazu kulturowego). Ten instrument opieki nad zabytkami zostanie wdrożony po zaplanowaniu środków finansowych w budżecie gminy na lata 2017-2020 (realizacja priorytetu 1: Zarządzanie dziedzictwem kulturowym gminy).

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego (realizacja priorytetu 3: Promocja i popularyzacja walorów dziedzictwa kulturowego) będzie rozwijana w ramach realizacji zadań:

- statutowych administracji samorządowej, bibliotek, szkół i instytucji kultury Gminy Pszczółki,
- organizacji pozarządowych w tzw. *systemie grantowym*, poprzez narzędzie, jakim jest gminny program współpracy z organizacjami pozarządowymi.

8.2. Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym z: Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku, powiatowym konserwatorem zabytków w Pruszczu Gdańskim, diecezjalnym konserwatorem zabytków Archidiecezji Gdańskiej, z administratorami parafii rzym.-kat. w

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Pszczółkach Różynach, z organizacjami pozarządowymi oraz właścicielami obiektów zabytkowych.

8.3. Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym realizacji Programu będzie budżet Gminy Pszczółki, która realizuje zadania opieki nad zabytkami w ramach zadań własnych.

Podstawowym instrumentem finansowym dla zachowania najcenniejszych zabytków gminy będą dotacje udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, na podstawie uchwały Rady Gminy w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Gminy Pszczółki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do Gminnej Ewidencji Zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania.

Planowane jest również wykorzystanie do realizacji Programu instrumentu dotacji z funduszy zewnętrznych:

- funduszy unijnych,
- dotacji ministra kultury i dziedzictwa narodowego,
- dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

Korzystając z instrumentu dotacji samorząd Gminy Pszczółki będzie mógł ubiegać się o dofinansowanie na realizację projektów związanych z rozwojem zasobów ludzkich i rozwojem obszarów wiejskich: na szkolenia, promocję, tworzenie lokalnych oraz regionalnych produktów i marek turystycznych, tworzenie miejsc pracy związanych z dziedziną kultury, turystyki i edukacji. Ponieważ wkład własny stanowi niewielki procent w stosunku do przyznawanych grantów, pozyskane środki będą w znaczący sposób wpływały na zwiększenie możliwości operacyjnych Gminy Pszczółki.

8.4. Instrumenty społeczne

Z poziomu samorządowej administracji gminnej przewidywane jest prowadzenie działań w zakresie współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (instytucjami kościelnymi, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja ogólnodostępna oraz sektorowa o odnośnym dziedzictwie kulturowym Gminy Pszczółki.

8.5. Instrumenty kontrolne

Realizacja zadań sformułowanych w Programie zostanie przeprowadzona poprzez monitoring:

- monitoring zasobów (stała aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków),
- monitoring stanu środowiska kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Za monitorowanie realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 odpowiada Wójt Gminy Pszczółki, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Gminy Pszczółki sprawozdanie z realizacji programu.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

1. poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
2. ilość i kwota dotacji udzielonych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
3. ilość zabytków, na których były prowadzone prace konserwatorskie/restauratorskie,
4. liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
5. liczba i zakres przestrzenny (obszar/wielkość) parków kulturowych, miejsc pamięci itp.
6. liczba zrealizowanych na terenie gminy konkursów, wystaw i działań edukacyjnych w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków,
7. liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów),
8. liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
9. ilość i kwota dotacji udzielonych organizacjom pozarządowym w dziedzinie zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego Gminy Pszczółki.

10. Finansowanie ochrony, opieki i promocji dziedzictwa kulturowego

Podstawowym dokumentem regulującym system finansowania opieki nad zabytkami na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późn. zm.), która w rozdziale 7 szczególnie określa zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

Zgodnie z ustawą opieka nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. W związku z wysokimi kosztami konserwatorskich prac badawczych, projektowych i wykonawczych, ustawa umożliwia finansowanie prac przy zabytkach wpisanych do rejestru przez inne podmioty niż właściciel lub posiadacz zabytku, poprzez przyznawanie dotacji celowych pochodzących z różnych źródeł np.

- 1) funduszy Unii Europejskiej związanych z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe,
- 2) budżetu państwa,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

- 3) Funduszu Kościelnego,
- 4) budżetu Pomorskiego Konserwatora Zabytków
- 5) budżetu samorządu wojewódzkiego
- 6) budżetów organów powiatowych i gminnych

W związku z powyższym ważne jest propagowanie przez organ gminy informacji wśród właścicieli zabytków o różnych możliwościach dofinansowywania szeroko pojętych prackonserwatorskich prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Właściciel (lub posiadacz) zabytku ubiegający się o pozyskanie środków na prace przy zabytkach powinien pamiętać o sformułowaniu rzeczywistych celów zamierzonych działań, aby wybrać odpowiedni program dofinansowania i przygotować prawidłowo wymagane dokumenty. Ubiegający się o dotacje beneficjent powinien wiedzieć, że łączna wartość uzyskanych dotacji ze źródeł zewnętrznych nie może przekraczać 100% całkowitej wartości zadania, a środki z funduszy europejskich nie zawsze mogą być łączone ze środkami pochodzącymi z budżetu państwa i samorządów terytorialnych.

10.1. Publiczne źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 będzie finansowany ze środków własnych budżetu Gminy Pszczółki, jak również w miarę możliwości pozyskiwane będą środki z budżetów innych publicznych źródeł, tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz województwa pomorskiego.

1. Środki własne budżetu gminy obejmować będą:

- wydatki celowe realizowane bezpośrednio przez administrację gminną,
- dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest Gmina Pszczółki,
- dotacje, granty, nagrody samorządu gminnego dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych,
- dochody własne gminnych instytucji kultury.

2. Środki w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: „Dziedzictwo kulturowe”, obsługującego następujące priorytety:

- Ochrona zabytków
- Wspieranie działań muzealnych
- Kultura ludowa i tradycyjna
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
- Ochrona zabytków archeologicznych
- Miejsca Pamięci Narodowej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Informacja o aktualnych warunkach uczestnictwa w programach na dany rok kalendarzowy jest publikowana na portalu internetowym www.mkidn.gov.pl tzw. zakładce: Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

3. Środki finansowe znajdujące się w gestii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku, przyznane przez Wojewodę Pomorskiego, pozostające w dyspozycji Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków mogą być udzielone w formie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, usytuowanym na terenie województwa pomorskiego. Informacja o aktualnych warunkach uczestnictwa w programach na dany rok kalendarzowy jest publikowana na portalu internetowym www.ochronazabytkow.gda.pl tzw. zakładce: Dotacje.

4. Na rewaloryzację zabytkowej zieleni dotacji udziela Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Na Pomorzu środkami dysponuje Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Gdańsku. Informacja o aktualnych warunkach uczestnictwa w programach na dany rok kalendarzowy jest publikowana na portalu internetowym www.wfosigw.gda.pl tzw. zakładce: Konkursy.

10.2. Pomocowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

W perspektywie wieloletniej finansowanie części działań zawartych w programie opieki nad zabytkami może być realizowane ze środków unijnych w ramach regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego 2014-2020, w działaniach:

- 8.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne – wsparcie dotacyjne,
- 8.3. Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe.

Informacja o aktualnych warunkach realizacji projektów w ramach RPO WP 2014-2020 jest publikowana na portalu internetowym www.rpo.pomorskie.eu.

10.3. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami w Gminie Pszczółki na lata 2017-2020 będą osiągnięte poprzez:

- inicjatywy własne władz Gminy Pszczółki;
- stosowanie instrumentów finansowych (prowadzenie gminnych instytucji kultury i turystyki, dotacje dla organizacji pozarządowych i właścicieli zabytków, itp.);
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.);
- wspólne działania władz Gminy Pszczółki z Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, itp.;
- inne działania stymulujące.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU

II. 1 GMINA PSZCZÓŁKI, mapa 1:50 000, na podstawie systemu informacji przestrzennej Gminy Pszczółki www.pszczolki.e-mapa.net

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

il. 2

BUDYNEK PODCIENIOWY		RÓŻYNY ul. Gdańska 47/49
Rejestr Zabytków Woj. Pomorskiego: nr 19 z 29.01.1949	2 poł. XVIII w.	Dom podcieniowy, szachulcowy, murowany z cegły, na fundamencie kamiennym, z drewnianym podcieniem wspartym na słupach, ściany podcienia w konstrukcji szkieletowej. Na głównej osi sień, z niej wejście do dwóch izb mieszkalnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

il. 3-7

KOŚCIÓŁ pw. św. Wawrzyńca		RÓŻYNY ul. Kościelna 8
Rejestr Zabytków Woj. Pomorskiego: nr 293 z 06.08.1962	poł. XVIII w, na gotyckim fundamencie	Kościół orientowany, salowy, trójbocznie zamknięty, z zakrystią od północy, kruchtą od południa i małą dobudówką od zachodu. Ceglany, tynkowany, z dwoma narożnymi skarpami w elewacji zachodniej. Dach dwuspadowy kryty holenderką. Ponad dachem w części zachodniej drewniana wieżyczka z hełmem krytym blachą. Wnętrze kryte płaskim stropem drewnianym.
		
		

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

il. 8-12

WIATRAK HOLENDERSKI		PSZCZÓŁKI ul Tczewska 13
Rejestr Zabytków Woj. Pomorskiego: nr520 z 05.06.1971	2 poł. XIX w,	Wiatrak typu holenderskiego, trzykondygnacyjny z ruchomą głowicą i urządzeniem ustawiającym skrzydła w kierunku wiatru, drewniany, oszalowany, na murowanym cokole. Obok zespół budynków młyna: dom młynarza i budynek gospodarczy (nie objęty wpisem do rejestru zabytków województwa pomorskiego).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

il. 13-20

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY z folwarkiem		ŻELISŁAWKI Nr 2
Rejestr Zabytków Woj. Pomorskiego: nr860 z 25.04.1977	ok. 1830r. przebudowany I. 90. XIX w. (przez właściciela Otto Linke)	Pałac o klasycystycznych formach; przed elewacją pd-wsch. tzw. zimowy ogród i kamienne schody z tarasem; z wieżą w narożniku pd.Główne wejście z sienią w szczytowej ścianiepd-zach.; eklektyczny wystój wnętrz. Pod najstarszą częścią piwnice sklepione kolebkowo. Na pn- wsch. od pałacu zabudowania gospodarcze: spichlerz z 1898, gorzelnia z 1907, wozownia i rządcówka z 1912 oraz pozostałości folwarku. Park w stylu angielskim.
		
		
		
		

il. 21-24

62

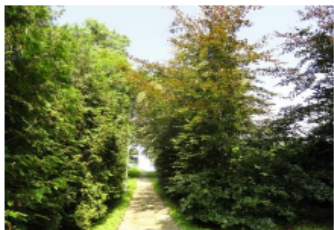

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

BUDYNEK MIESZKALNY		RÓŻYNY ul. Gdańska 55/57
Rejestr Zabytków Woj. Pomorskiego: Nr1362 z 06.03.1992	1905 r.	Dom murowany z cegły, ze ścianką kolankową; dwuspadowy dach ceramiczny. Na planie prostokąta z szerszą, późniejszą dobudową. Na osi sięń przelotowa. Zachowany bez zmian w układzie wnętrza; oryginalna stolarka okienna i drzwiowa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Parki dworskie i relikty zespołów folwarcznych

<p>il. 25-26. Kleszczewko</p> 	
<p>il. 27-28. Ulkowy</p> 	
<p>il. 29-30. Ostrowite</p> 	
<p>il. 31-32. Pszczółki</p> 	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Zabytki kultury regionalnej

<p>dom pomorski</p> <p>il. 33. Pszczółki →</p> <p>il. 34. Kolnik</p> 	
<p>szachulcowe zabudowania gospodarcze</p> <p>il. 35. Różyny →</p> <p>il. 36. Rębielcz</p> 	
<p>siedlisko gburskie</p> <p>il. 37. Kolnik →</p> <p>il. 38. Skowarcz</p> 	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Obiekty oświatowe

<p>II. 39. Kolnik, budynek gospodarczy w zespole obiektów oświatowych →</p> <p>II. 40. Kolnik, szkoła</p> 	
<p>II. 41. Różyny, szkoła →</p> <p>II. 42. Rębicz, szkoła (ob. budynek mieszkalny)</p> 	
<p>II. 43. Skowarcz, szkoła →</p> <p>II. 44. Żeliszawki, szkoła</p> 	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Zabytki techniki: zespół budynków kolejowych

<p>II. 45-46. Pszczółki, dworzec kolejowy</p> 	
<p>II. 47. Pszczółki, poczta ob. budynek mieszkalny → II. 48. Pszczółki, budynek mieszkalny</p> 	
<p>II. 49. Pszczółki budynki wielorodzinne w zespole kolejowym → II. 50. Różyny, dworzec kolejowy</p> 	

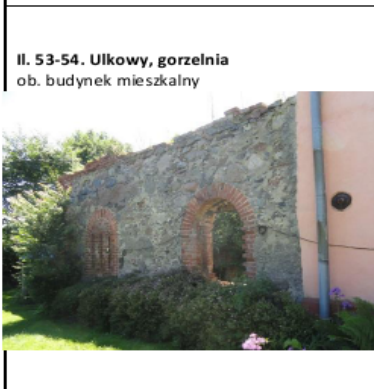

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Zabytki techniki: gorzelnie

II. 51-52. Żeliszewki, gorzelnia

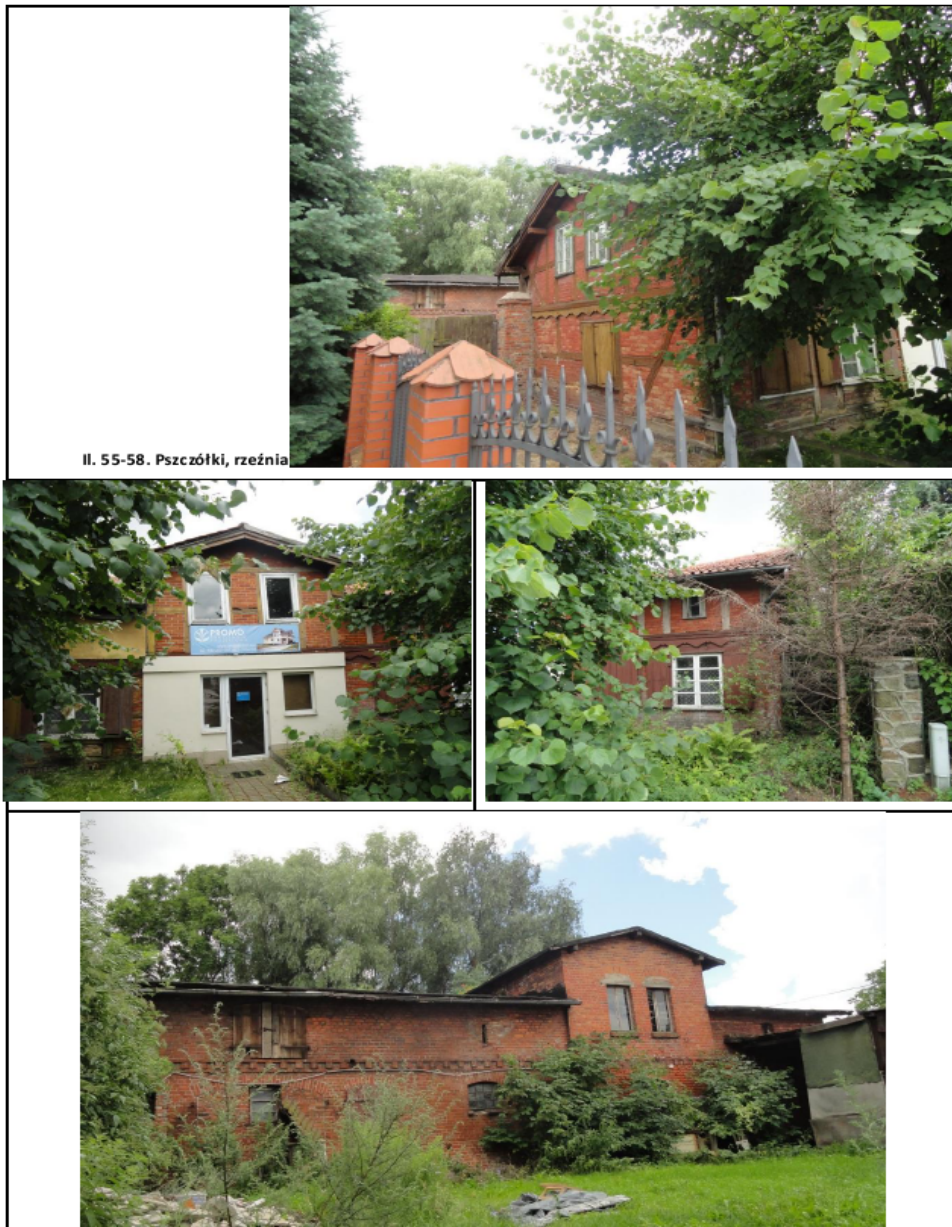
II. 53-54. Ulkowy, gorzelnia
ob. budynek mieszkalny

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Zabytki techniki: zespół budynków rzeźniwPszczółkach

Il. 55-58. Pszczółki, rzeźnia

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Obsługa drogi

il. 59-60. Różyny, zajazd
ob. budynek mieszkalny

il. 61. Skowarcz, zajazd →
il. 62. Skowarcz, stajnia
ob. budynek mieszkalny

il. 63-64 . Pszczółki, domy celników

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Cmentarze ewangelickie

<p>Il. 65. Różyny →</p> <p>Il. 66. Pszczółki, kaplica cmentarna,</p> 	
<p>Il. 67. Ulkowy, ob. Wzgórze Nadziei →</p> <p>Il. 68. Rębielcz</p> 	
<p>Il. 69. Żeliszawki, cmentarz rodziny von Lincke →</p> <p>Il. 70. Żeliszawki, cmentarz choleryczny</p> 	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami w GMINIE PSZCZÓŁKI
na lata 2017-2020

Dziedzictwo sakralne

Il. 71-72. Różyny, kościół pw. św. Wawrzyńca,
barokowy ołtarz główny z obrazem *Ukrzyżowania*
autorstwa Hermana Hana, ok. 1623,
Il. 72. Różyny, kościół pw. św. Wawrzyńca,
antependium kurdybanowe, 1. poł. XVII w.

Il. 73-74. Pszczółki, kościół katolicki pw.
Najświętszego Serca Pana Jezusa, 1932

Il. 73-74. Pszczółki, kościół poewangelicki, 1931

